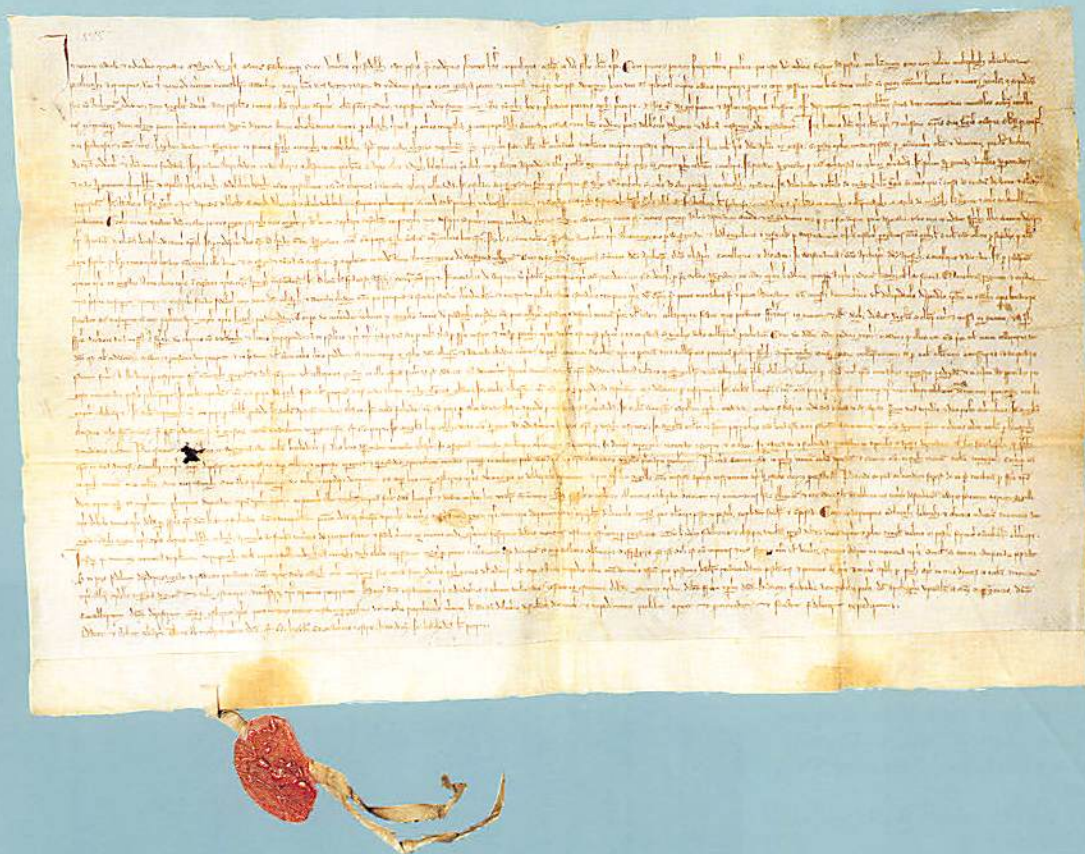

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

NOVEMBER 7 • 94

Alexander den stores myntporträtt
Myntpolitik och mynträkning under Magnus Ladulås
och Birger Magnusson
Gustav II Adolf 400 år – ny medalj

Pris 15 kr

Nästa internationella numismatiska kongress

äger rum den 8-12 september 1997 i Berlin. Det är första gången en sådan hålls i Tyskland. Kongresserna äger rum vart sjätte år och senast möttes världens numismatiker i Bryssel 1991.

Kongressen sponsras av Staatliche Museen zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz i samarbete med the International Numismatic Commission.

Kongressen hålls i det berömda Humboldt-universitetet i Berlins centrum, vid Unter den Linden. Museumsinsel ligger mycket nära. Fyra dagar ägnas sammanträden och föredrag, en åt utflykter. Den sedvanliga *Survey of Numismatic Research* utkommer till kongressen, liksom en medalj.

Intresserade skall skriva till:

Münzkabinett
Staatliche Museen zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz
Bodestrasse 1-3
D-10178 BERLIN, Tyskland.

Organisationskommittén sänder då undan för undan alla aktuella trycksaker. En sådan intresseanmälan är inte bindande, anmälan görs senare på särskilt formulär.

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser – Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år: första veckan i februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga. För annonsering kontakta Kjell Holmberg, tel 018-38 23 47 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:—
2:a omslagssidan	2.200:—
4:e omslagssidan	2.500:—
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:—
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:—
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:—
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:—

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.

Heloriginal eller manus och gärna skiss sändes till Kjell Holmberg efter överenskommelse.

Annonser som ej är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.

Bli medlem i SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN!

Årsavgiften är 175 kr. Som medlem får Du SNT automatiskt.

Du kan också enbart prenumerera på tidningen. Det kostar endast 125:— för åtta nr per år.

Rättelse 1

I redogörelsen för SNF:s årsmöte 1994 i SNT 6 · 94 sid 162-63 har en mening bortfallit och i bildtexten blev ett namn fel. Följande mening skall in i beskrivningen av belönade:

"Föreningens guldnål för förtjänst tilldelades Anders Wilén, Uppsala, för hans värdefulla arbete med SNT:s register."

Texten under bilden skall lyda som anges här bredvid.

Rättelse 2

Under *Myntnytt* i SNT 6 · 94 sid 166 råkade en rad falla bort. Andra meningen under *Varianter* skall vara:

1 kr 1968-1981 har en kärna med 97% Cu + 3% Ni samt en pläterad yta med 75% Cu + 25% Ni.

Redaktionen beklagar det inträffade.

Från vänster ses Frank Olrog, Bertel Tingström, Frédéric Elfver och Anders Wilén.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag - torsdag kl 10.00 - 13.00
Fax 08-667 07 71

Postgiro 15 00 07-3

Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5405

114 84 Stockholm
Tel 08-783 94 00
Fax 08-663 97 35

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annons- och auktionskalender:

Kjell Holmberg
Tel 018-38 23 47
(kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 125 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

Tryck:

Masterprint
Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

SNFs program hösten 1994

Föreningslokaler är öppna för medlemmar - gärna med sällskap - en torsdagskväll i månaden. Dörrarna öppnas kl 18.30.

3 november Öppet hus.
23 november Bengt Hemmingsson: *Inflation och växleri, myntningen i Sverige 1560-1593.*

1 december Öppet hus.
14 december Julfest med kaffe, lotterier, frågesport m.m.

Om ej annat anges hålls mötena kl 18.30 på Banérgatan 17 nb. Tag buss nr 44 eller 54 eller T-bana till Karlaplan.

SNFs kansli Besökstid 10.30 - 13.00 onsdag och torsdag.

Stängt: Midsommar - 1 september samt jul- och nyårshelgerna.

Innehåll SNT 7 · 94

	Sid
Kongressnytt	170
Rättelser	170
Alexander den stores myntporträtt	172
Roddsport på medaljer	174
Myntpolitik och mynträkning under Magnus Ladulås och Birger Magnusson (1275-1318)	176
Entrépolletter till Biologiska museet	182
Benjamin Lejas reklampollett	184
Skåpet höggs itu, paket med gamla mynt trillade ut	184
Lösning på numismatiska korsordet i SNT 5 · 94	185
En trollerisedel från Tyskland	185
Medaljnytt	187
Boknytt	188
Recensioner	189
Frågespalten	190
Auktioner & Mässor	191
Föreningar	191
Pressklipp	191

Omslag

Magnus Ladulås testamente daterat Skara den 22 februari 1285, i vilket konungen ger föreskrifter om att stora gåvor åt olika håll skall betalas genom inkomsterna från mynthusen i Skara, Söderköping, Skänninge, Jönköping, Nyköping, Örebro, Uppsala, Västerås. Foto: Kurt Eriksson, Riksarkivet. (DS 802.)

Den i numismatiska sammanhang aktuella texten utgör mindre än två rader och börjar på elfte raden nerifrån, med början på tredje ordet från vänster, där man kan läsa följande på latin: *Pro istorum omnium solutione, in westgocia, tam Ecclesie cathedrali, quam alijs locis assignamus monetam skarensem. In ostgocia. monetam suhercopie, skænningie, & iunæcopie. In dyocesi strengenensi. monetam Nycope & örebro. In sweicia vero & finlandia. monetam in vpsalia & arosia deputamus, sub hac forma, scilicet, quod quilibet Episcopus in sua dyocesi. Cancellarius noster, atque dapifer, cum monetario super collatis & expensis, erogatis & erogandis, computationem teneant, quousque in solidum fuerit expeditum, & pro nostra ordinatione singulis plenarie persolutum.* Testamentet är sigillerat med drottning Helvigs sigill i röd vax. Det visar drottningen knäböjande framför jungfru Maria med Jesusbarnet i sitt knä under en gotisk baldakin. Dessutom har testamentet burit Magnus Ladulås sedermera förlorade sigill till höger.

Alexander den stores myntporträtt

Av Ulla Westermarck

På våra enkronor har vi Carl XVI Gustafs porträtt. Alltsedan den svenska myntpräglingens början har vi haft kungens bild och namn på våra mynt. Den stiliserade bilden av Olof Skötkonung i sin punkfrisyr är inget porträtt i vanlig mening, men funktionen är densamma: Bilden/porträttet är en symbol för kungamakten.

Bruket att sätta härskarens porträtt på mynten går tillbaka till antiken. Det uppstod i Orienten, där persiska satraper och inhemska dynastier präglade mynt med sina egna porträtt redan från slutet av 400-talet f.Kr. Under den hellenistiska tiden (ca 320–30 f.Kr) upptogs seden av grekerna, och myntporträttet nådde under denna tid sin första blomstring. Dessa myntporträtt återspeglar en ny härskarpuffning, som är förbunden med Alexander och hans tid. De gamla stadsstaterna försvann och ersattes av kungadömen, vilkas härskare i Alexanders efterföljd återopade gudomligt ursprung. Alexander uppnådde gudomlig status, då han under sitt erövringståg mot perserkungen Darius III kom till Egypten och drog ut till Zeus Ammons tempel i den libyska öknen. Där blev han upptagen som gudens son och kunde utrustas med gudomliga attribut så som han framställs på sina posthuma myntporträtt.

Efter Alexanders död 323 f.Kr delades hans väldiga rike mellan hans generaler, de så kallade diadokerna (efterföljare). En av dem, Ptolemaios, blev grundare till den ptolemaiska dynastin i Egypten, vars sista ättling Kleopatra VII besegrades av romarna år 30 f.Kr. Ptolemaios var den som först lät prägla mynt med Alexanders bild. Det skedde ca 320 f.Kr på en serie tetradrachmer av attisk vikt (fig. 1). På åtsidan ses Alexander som Indiens erövrare med ett elefantskinn draget över huvudet och prytt med ett vädurhorn, guden Ammons gudomliga attribut. Under elefantskinnet, vars snabel är utformad som en egyptisk Uraeusorm, skymtar det platta kungadiademet. På fransidan finns Alexanders namn och bildtypen, den tronande Zeus, är densamma som på Alexanders egna silvermynt.

Att det blev Ptolemaios som först

slog mynt med Alexanders porträtt var ingen tillfällighet utan ett led i hans strävan att stärka sin och sitt nya rikets makt. Alexander själv hade grundat Alexandria, den nya huvudstaden där han dyrkades som kistes (grundare). Ptolemaios var också i besittning av något som gav honom stor prestige, nämligen Alexanders döda kropp, som han genom en kupp rövat bort på dess väg från Babylon, där Alexander dog, till Aigai, den gamla makedonska huvudstaden där kungagravarna fanns, och i stället fört till Egypten.

En annan av diadokerna, Seleukos, grundade det seleucidiska riket med Syrien som kärnland. Han började ca 300 f.Kr ge ut en serie tetradrachmer, som på åtsidan visar ett huvud ifört en hjälm överdragen av en panterfäll (fig. 2). Vem detta "porträtt" föreställer har mycket diskuterats. De flesta menar att även denna idealiserade bild visar Alexander som Indiens erövrare, andra tror att det är Seleukos själv, som på det indiska fälttåget vunnit sina största framgångar. De gudomliga attributen, tjurhorn och tjuröra, tyder dock på Alexander, eftersom Seleukos ännu inte uppnått gudomlig status.

Långt glansfullare är emellertid de Alexandermynt som Lysimachos av Thrakien började prägla från ca 297 f.Kr (fig. 3). Här ses Alexander med Ammonshorn och kungadiadem.

BILDTEXTER

1. Samling E. Elinder, Stockholm.
2. Kungl Myntkabinettet, Stockholm (Smith 257).
3. Kungl Myntkabinettet, Stockholm.
4. Reprofoto ur "Philip of Macedon" utg. av M. Hatzopoulos och L. Loukopoulos, Athen 1980.
5. Samling E. von Post (Sylloge 36).
6. Reprofoto ur katalog Sotheby, 26.10.1993, nr 74.
7. Samling E. von Post (Sylloge 51).
8. Kungl Myntkabinettet, Stockholm (Sylloge 1183).

Tack till G. Miksche för hjälp med bilderna.

1.

2.

3.

5.

7.

8.

Man ser också tydligt den höga locken över pannan, anastole, som är ett karakteristiskt drag i många Alexanderbilder. Dessa mynt är fina exempel på den tidiga hellenismens rika myntplastik i hög relief.

Alexanders posthuma myntbilder går inte tillbaka på en levande förebild utan återspeglar en ideal Alexander-typ på samma sätt som bevarade skulpturer. För Alexander skapades ett ungdomligt härskarideal med vissa karakteristiska drag: skägglöst ungt ansikte, halvlångt, lockigt hår med den speciella locken över pannan, en lätt vridning på huvudet och en strålände blick. Så framställdes han av

den berömde bildhuggaren Lysippos och så beskrivs han av Plutarchos. Det viktigaste var inte att visa hans verkliga utseende utan hans inre karaktär, hans ethos. Frågan hur Alexander verkligen såg ut lämnar varken myntporträtten eller de många mer eller mindre säkra porträttskulpturerna besked om. Den sensationella upptäckten av den s k Filips grav i Vergina, det antika Aigai, i Makedonien år 1977 kan ha givit oss ett bevarat originalporträtt av den unge Alexander. Bland fynden i graven fanns en rad mycket små huvuden i elfenben. Två av dem har tolkats som porträtt av Alexander (fig. 4) och hans far,

Filip II. Identifieringen är inte oomtvistad, men om den är riktig ger oss denna lilla skulptur, trots att överdelen av huvudet saknas, den bästa uppfattningen av den blivande världshärskaren.

Själv satte Alexander Herakles på sina silvermynt (fig. 5). Herakles var den makedonska kungaättens mytiska anfader och Herakles som mynttyp hade en lång tradition i Makedonien. I samband med Alexanderväldets framväxt öppnades alltfler myntorter som präglade Alexanders silvermynt. Den stora geografiska spridningen gör att det finns en mängd varianter

av skiftande konstnärlig kvalitet. Numismatiker har mycket spekulerat över om vissa av de kvalitativt bästa Heraklesbilderna i själva verket är porträtt av Alexander. Det är enligt min uppfattning osannolikt och i varje fall omöjligt att avgöra. Helt klart är däremot att Heraklesbilden på Alexanders mynt, som präglades i oerhörda mängder även långt efter hans död och således var välkända över stora delar av den dåtida världen, så småningom kom att uppfattas som Alexander. Det framgår av mynt präglade av den baktriska kungen Agathokles på 100-talet fKr med inskriften Alexander, Filips (son) (fig. 6).

För de romerska erövrarna blev Alexander en förebild och Alexandermyntens fortlevnad under romersk tid kan följas även på mynten. Alexanders gamla rike, Makedonien, blev romersk provins år 148 fKr. Den ro-

6.

merske questorn Aesillas lät på 70-talet fKr prägla silvermynt i sitt och provinsens namn och med Alexanders bild (fig. 7). På 200-talet eKr utgavs för provinsen Makedonien talrika bronsmynt med Alexanders namn och bild (fig. 8). Ännu på de senromerska kontorniaterna (ett slags medaljer), präglade i Rom från ca 350 och in på 400-talet, är Alexanderporträttet ett viktigt motiv, som i detta sammanhang representerar det hedniska motståndet mot den framflytande kristendomen.

Med kontorniaterna mynnar myntbilderna av Alexander från den grekisk-romerska antiken ut. Därmed är inte Alexanderporträttets historia slut. Knappast någon har i lika hög grad som Alexander förblivit en kändis i historien, och otaliga är de bilder av honom som skapats i alla media ända in i nutiden. □

Roddsport på medaljer

Roddsporten är en av de traditionsriktaste av de moderna idrottsgrenarna. De skandinaviska länderna har fått sin moderna roddsport från England. År 1851 stiftades Göteborgs Ro-Club av nio göteborgare med konsul T. W. Duff i spetsen. Troligen fanns detta sällskap kvar under hela 1850-talet. I Karlskrona arrangerades mellan skeppsgossebriggarnas besättningar kapprodder åren 1865, 1866, 1868, 1869 och 1871. Skeppsgossarna rodde tunga skeppsbåtar och prisen utgjordes av penningssummor. År 1868, då ett lag från ångkorvetten *Gefle* rodde mot artilleriexercisskolan, fick det segrande laget 20 riksdaler, men silverpokaler kunde också förekomma (1869). Den 14 juli 1868 hölls i Helsingborg den första internationella roddregattan i Norden. Till regattan hade nästan 20 000 personer kommit. Karl XV, kronprins Oscar och den danske kronprinsen Fredrik (VIII) fanns med som överdomare och åskådare. Under 1870-talet förekom många liknande roddregattor i Göteborg. Även i Uppsala vann sporten anhängare och 1877 bildades inom Stockholms nation vid Uppsala universitet en båtklubb. Den första egentliga aka-

demiska kapprodden gick dock av stapeln först 1882 då Uppsala studenter "lekte Oxford - Cambridge".

Roddsporten är en av de först organiserade idrotterna och många klubbar bildades. Svenska Roddförbundet tillkom 1904 som en sektion av Riksidrottsförbundet. Det internationella Roddförbundet tillkom emellertid redan 1892 och heter *Fédération Internationale des Sociétés d'Aviron*.

I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns ett mindre antal äldre roddsportsmedaljer varav här nedan presenteras tre olika.

1.

1. Göteborgs Roddförening stiftades 1879. Ursprungligen hette den Göteborgs Gymnastikförenings Roddklubb, men namnet var nog för otympligt. Föreningen tävlade under 1880- och 1890-talen huvudsakligen i giggar.

Denna medalj är av vitmetall och mäter 34 mm i diameter. Åtsidan visar en gigg som framförs av fyra roddare och en styrman. I bakgrunden syns ytterligare en gigg samt några klippöar. Övan finns en femuddig stjärna och nederst Göteborgs stadsvapen framför eklöv. Överst i halvcirkel finns texten: GÖTEBORGS RODDFÖRENING. Frånsidan visar en lagerkrans. Medaljen saknar konstnärsinitialer.

2. Göteborgs Roddklubb stiftades 1880. Redan 1882 började Roddklubben tävla i utriggade båtar; tidigare i giggar. Både Roddklubben och Roddföreningen deltog i många nationella och internationella roddregattor samt arrangerade svenska och nordiska mästerskap. Särskilt var Älvrodden en uppmärksammas kraftmätning på Göta Älv mellan utvalda åttor från stadens båda roddklubbar.

Denna medalj är graverad av Adolf Lindberg 1883. Den är av silver och mäter 34 mm i diameter. Uptill finns en ögla för bygel och band i vattrad rips i blå och vita färger. Åtsidan visar Göteborgs krönta vapen framför två korslagda åror. Överst i halvcirkel: GÖTEBORGS RODDKLUBB samt nederst årtalet 1880. Frånsidan visar nederst en kraftig eklövskrans samt överst texten: FÖRSTA PRIS/TILL och därunder i skrivstil L. Lidholm/19 16/8 03. Medaljen finns medtagen i Hyckert, sid 181. KMK 25 263:1.

3. Jönköpings roddsällskap stiftades 1884. Från början ägnade sig sällskapet även åt andra idrotter. År 1896 hade man tex på en åker i stadsparken anordnat de första tävlingarna i fri idrott. Roddsällskapet hade sitt båthus vid Munksjön.

Medaljen är graverad av Lea Ahlborn. Den är av silver och mäter 32 mm i diameter. Uptill finns ögla för bygel och band i vattrad rips med vit mittränd och ljusblå kanter. Åtsidan visar stadens vapen framför två korslagda åror. Överst finns texten: JÖNKÖPINGS RODDSÄLLSKAP. Frånsidan visar en kraftig eklövskrans som går runt hela kanten. I mittpartiet finns följande text i skrivstil: Minne/af/J.R.S. KMK 25 835.

Medaljen finns ej medtagen i Brita Olséns doktorsavhandling: Lea Ahlborn. En svensk medaljkonstär under 1880-talet, Lund 1962.

IW

Litteratur

Hyckert, B. E., Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer efter 1874. *Numismatiska Meddelanden XIII*, Stockholm 1892, sid. 181.

Gäldenär. En gäldenär träffade sin fordringsägare. "Ursäkta mig," sade han, "på nyåret skall jag dessutom komma och gratulera och då skall jag tillika betala min skuld." Fordringsägaren svarade härtill: "Glöm bara inte att komma med penningarne, jag skall nog gratulera mig sjelf till erhållen god betalning."

Ur P G Bergs Anekdot-Lexikon

2.

3.

Myntpolitik och mynträkning under Magnus Ladulås och Birger Magnusson (1275–1318)

Av Bengt Hemmingsson

Vår kännedom om myntningen under det senare 1200-talet och det tidiga 1300-talet har länge i huvudsak varit baserad på ett fåtal depåfynd (skattfynd), vars sammansättning i flera fall inte ens är med säkerhet dokumenterad.¹ Därtill kommer några sporadiska notiser med myntanknytning i det likaledes glesa skriftliga källmaterialet. Följaktligen har det varit svårt, för att inte säga omöjligt, att få en fullständig bild av myntningen under denna period.

Ett material som intill nyligen endast varit delvis bearbetat är de ganska omfattande fynden från utgrävningar av landets kyrkor och kloster.² I dubbelgången 1975–76 av NNÄ publicerade dock Kenneth Jonsson sin ingående studie av Birger Magnussons tvåsidiga mynt, där såväl depå- som de hopade fynden (lösfynden) av dessa präglings förtecknas och analyseras. År 1992 utkom Henrik Klackenbergs avhandling, *Moneta nostra – monetarisering i medeltidens Sverige*, vilken enkelt uttryckt försöker att besvara frågorna om när och hur mynten blev "var mans egendom". Såsom basis för detta arbete har just utgrävningsfynden från Sveriges och Finlands olika kyrkor använts. Detta material utgör en intressant utgångspunkt när även andra aspekter på myntningen skall diskuteras.

Kronans finanser och myntförsämringen

Myntpolitiken var självfallet tätt sammanlänkad med kronans finanser, och vad beträffar dessa har vi en likaledes fragmentarisk bild. Ute i Europa blåste förändringens vindar under 1200-talet, vilka även nådde Sverige. Kriget kom att drivas med hjälp av tungt rustat rytteri istället för den bondemilis-ledningsorganisation, som tidigare utgjort stommen i krigsmakten. På olika strategiska platser uppfördes slott där garnisoner inkvarterades. Kungens maktutövande kom att basera sig på dessa slott av flera skäl:

först och främst blev det så, att den som kontrollerade slotten också hade makten i riket. Slotten blev dock även centra för de lokala förvaltningarna, och bildade tillsammans med de områden som kringgav dem administrativa enheter, slottslän, som förvaltades av kronans hövitsmän och fogdar.

Tidigare hade kronans huvudsakliga inkomster utgjorts av avkastningen av dess gårdar (jämte kungarnas privata godsinnehav) samt böter och tullar. Därutöver hade kungen rätt till gästning (fri kost och logi) när han reste runt riket samt rätt att bjuda ut ledung, dvs en slags värnplikt i händelse av krig. Dessa förpliktelser omvandlades under 1200-talet till stående skatter, laga gengärd och laga ledung (omnämnda i källmaterialet för första gången 1267 och 1276),³ som jämte andra skatter uttogs av allmogen. Det världsliga frälset, som gjorde rustjänst, och kyrkan åtnjöt nämligen skattefrihet. Från och med senare hälften av 1200-talet utgjorde de stående skatterna den främsta inkomstkällan för kronan. Skatterna uppbars huvudsakligen i natura, och de förbrukades på ort och ställe till underhåll av slott och slottsgarnisoner.⁴

Myntningen var under större delen av 1200-talet sannolikt en liten intäktsskälla för kronan. Präglingsvolymerna var förmodligen små, och som Klackenbergs undersökning visar, så var användandet av mynt begränsat. Under 1200-talets senare hälft ökar volymen markant, men först vid sekelskiftet kan man, enligt Klackenbergs, kalla det svenska kungariket monetariserat.

Kronans inkomster visade sig dock inte räcka till, då extraordinära utgifter stod för dörren. Framförallt var det militära kostnader i samband med krig och uppror som ansträngde finanserna från tid till annan. För att möta dessa utgifter var kronan tvungen att ibland pålägga extra skatter, som även uttogs av frälset. Trots extrabeskattningar och andra åtgärder tvingades kronan att skuldsätta sig. Bland de första belägen för detta kan

nämnas den ersättning, som hertigarna Magnus, Bengt och Erik utlovade till den danske kungen Erik Klipping för hans bistånd i form av etthundra tungt beväpnade soldater. För detta skulle Erik erhålla 6000 mark i silver.⁵ Med hjälp av dessa soldater vann bröderna revolten mot Valdemar år 1275, och Magnus – känd under namnet Ladulås – blev vald till kung.

Magnus brottades uppenbarligen med ekonomiska problem i början av sin regering till följd av kostnaderna för revolten. År 1278 tvingades han pantsätta Lödöse slott för sina obetalda skulder till Erik Klipping, och följande år anmodades Magnus av påven att till kyrkan återbetala tionden som insamlats till det heliga landets undsättning.⁶ Kungen hade uppgivit att han mottagit de insamlade medlen "av tvingande nödvändighet". I ett odaterat brev till invånarna i Hälsingland om extra skatter motiverar han mycket riktigt behovet av inkomster med den långa tiden av krig och förödelse innan hans trontillträde, att han inte övertagit några av de tillgångar som hans far samlat, samt att kostnaderna för krigsmakten var höga.⁷

1200-talets och det tidiga 1300-talets täta inbördeskrig satte även sina spår i myntens silverhalt. Eftersom krigsutgifterna i stor utsträckning krävde kontanter, ligger det nära till hands att anta att den successiva myntförsämring som kan spåras i det magra källmaterialet hänger samman med de ständigt återkommande konflikterna. Den äldsta antydning vi har av en skillnad mellan en mark omyntat silver och en mark i penningar återfinns vi i Äldre Västgötalagen från ca 1220, där det sägs att de "heta 3 och äro 2". Detta har tolkats som att en mark silver vid denna tid motsvarade 1 1/2 mark penningar.⁸ Sextonhundratalsforskaren Petter Dijkman anger kursförhållandet under Birger Jarls tid till 1:2, men nämner ingen källa för sitt påstående.⁹ Möjligen kan han ha använt sig av nu förlorat källmaterial, liksom Olaus Petri när han i sin svenska krönika påstår att

under Magnus Ladulås tid "icke mykt mindre war" än 200 mark silver, dvs en relation om 1:3.¹⁰ Kursen 1:2 finns också belagd i Östgötatalagen från ca år 1300. Det rör sig dock troligen om en "stelnad" kurs, dvs att lagtexten refererar till förhållanden som rådde långt tillbaka i tiden då lagen ursprungligen nedtecknades, vilket också skulle motsvara Birger Jarls tid eller början av Magnus regering.¹¹

Först år 1291, efter Magnus Ladulås död och Birger Magnussons trontillträde, finner vi en säkert belagd kurs, nämligen 1:3.¹² Därefter försämras myntet i rask takt; år 1303 nämns en kurs om ca 1:4¹³ och omkring år 1310 har den sjunkit till 1:4,5.¹⁴ År 1312 relateras i två olika räkenskaper för påvliga penninguppbörder till kursförhållandet 1:5.¹⁵ Att något hänt med myntets värde under de föregående åren antyds också av formuleringarna i två handlingar från år 1313 och 1315, där det föreskrivs en ändrad form av betalningsreläggning om myntet skulle ändras ("si monetam notabiliter meliorem vel deteriori contigerit").¹⁶ År 1317 återkommer kursuppgiften 1:5; dock nämns förhållandet 1:4 i ett brev från samma år.¹⁷ Under loppet av etthundra år hade således kursen mellan mark silver och mark penningar försämrats från 1:1,5 till 1:5. Den senare kursen kom därefter att stå sig ytterligare några årtionden, fram till mitten av 1350-talet.

Enbart under Birger Magnussons regering (1290–1318) kan vi notera en försämring om 66%, från 1:3 till 1:5. Säkert hänger detta samman med de maktkamper som utkämpades mellan Birger och hans bröder, hertigarna Erik och Valdemar, vilka ju kulminerade med "Nyköpings gästbad" i december 1317 samt Birgers fördrivande ur riket. Såväl Birger som hertigarna skuldsatte sig nämligen kraftigt under fejden. Erik och Valdemar lånade enligt det bevarade källmaterialet 2 737 mark silver under åren 1307–1313 från diverse långgivare, och år 1313 tvingades Erik acceptera ett skadestånd om 4 000 mark till Erik Menved samt 2 000 mark till Nils av Werle för en bruten trolovning med den sistnämndes dotter Sofia.¹⁸ Birger i sin tur erhöll omkring år 1310 två lån om tillsammans hela 12 000 mark från Erik Menved. År 1318 pantsatte Birger sina besittningar i Småland samt

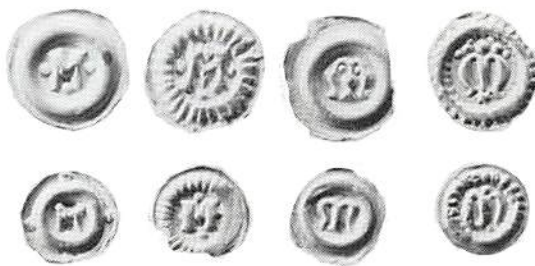

Fig. 1 Brakteater med bokstaven M i fyra olika utföranden, präglade under Magnus Ladulås (1275–90). Övre radens mynt är i svealandsvikt (Th XV, LL X), undre radens i götalandsvikt (Th XIII:3–4, LL XVIIIIC). Foto: ATA.

Visingsö för Erik Menveds hjälp, skador och förluster i kriget.¹⁹ Ett annat lån – även det från ca 1310 – träffade Birger förlikning om 1314, då Henrik av Mecklenburg skulle erhålla 1 500 mark som ersättning för de inkomster som anvisats honom i Närke, men som uteblev under fyra år.²⁰

De stora lånebehoven kring år 1310 hänger möjligen samman med att Birger vid ett möte i Örebro år 1308 angående rikets delning bl a tvingades förbinda sig att inte "i något avseende pålägga några nya pålagor, skatter eller tunga, inte ens om samtycke och bifall begärts och erhållits av rikets stormän". Detta hindrade dock inte hertigarna att redan år 1309 tillgripa en särskild gård för det utländska krigsfolkets avlöning, som motiverades med att det gällde rikets försvar. Hertigarna utkrävde sedan extra skatter vid flera tillfällen under de följande åren.²¹ Det segrande hertigpartiets skulder tog dock lång tid att avveckla. Först år 1330 fick ärkebiskop Olof kvittens av Magnus Eriksson för redovisningen av regleringen av dessa.

Det rike som övertogs av den sistnämndes förmyndarregering befann sig antagligen i såväl politisk som ekonomisk kris. I början av 1320-talet konstaterade nämligen den påvliga kollektorn i Sverige, Nils Sigvastson, att han ej kunnat växla det i landet insamlade korstågstondet till silver och guld, på grund av den stora brist på ädelmetaller som rått under de krigiska tiderna.²²

Myntningens organisation

Myntförsämring – dvs att av samma mängd finsilver som tidigare erhålla ett större antal präglade mynt genom ytterligare legering av myntmetallen – var emellertid inte det enda sättet att göra förtjänst på myntningen. I bl a

Danmark hade man nämligen satt i system att med vissa intervaller ogiltigförklara det befintliga, kurserande myntet, samt att utge nya mynt, varvid en avgift uttogs. Detta var givetvis ett sätt att debitera en extra skatt på förmögenheten i form av den utelöpande myntmassan. Redan under senare delen av 1000-talet kan man av de danska skattfyndens sammansättning utläsa, att en myntindragning kan ha skett, troligtvis vid kungaskiftena.²³ I Erik Menveds förordning från år 1304 kan vi mera i detalj följa det tänkta förloppet vid myntindragningarna. Förnyelsen skulle ske vid Mikaelstiden (29 september) varje år, och till den 15 augusti påföljande år skulle endast de nya mynten gälla. Om kungens fogdar och andra världsliga ämbetsmän mottog böter, skatter och andra avgifter i annat än det nya myntet, dömdes de till 40 marks böter.²⁴ Det gamla myntet nedsattes i värde till 2/3 av det nya.²⁵ Både effektiviteten och regelbundenheten i dessa myntindragningar har ifrågasatts, och det är väl antagligen så, att kungamakten endast kunde beivra användandet av gamla mynt i de fall man hade kontroll över betalningsströmmarna, dvs just vid skatteuppbörder, tullar m.m.²⁶ Vad hände då med de ogiltigförklarade mynten? Självfallet behöll de ju i den mån de inte inlöstes sitt metallvärde. Sture Bolin försökte tillämpa Greshams lag på just denna situation: "de mynt som har lägst nominalvärde, motsvarar närmare sitt metallvärde än de mynt, som har högre nominalvärde. De förra är med andra ord de "bättre" mynt, som enligt Greshams lag skall försvinna". Bolin kom fram till att myntindragningarna borde ha drivit de demonetiserade mynten i landsflykt, eftersom de nya mynten

Fig. 2 Tvåsidiga penningar med krona/bokstav, präglade under Birger Magnussons (1290–1318). (Th XVII, LL XXIII). De fyra mynten till vänster upptill illustrerar olikheter i åtsideskronans utformning; övriga mynt visar olika fransidesbokstäver. Penningar är kända med bokstäverna B, E, I, L, M, O, R, S och W. 1/2-penningarna (eller "Götalandspenningarna"), som är något mindre till formatet, är kända med bokstäverna I, K, L, M och S (Jonsson 1977 s. 114 ff). Foto: ATA.

ägde ensam giltighet på hemmamarknaden, och där godtogs till ett högre pris än de likvärdiga, avlysta mynten.²⁷

Om vi återgår till situationen i Sverige, så finns det belegg för att man tillämpat förfarandet med myntindragningar vid ett flertal tillfällen under 1300-talet. Klart dokumenterade är myntindragningar och omedelbart påföljande utväxlingar av nytt mynt år 1340, 1354 och 1363.²⁸ Vid en av dessa, år 1354, kan det till och med påvisas att man liksom i Danmark nedsatte värdet av de gamla mynten med en tredjedel.²⁹ Allt tyder dock på att myntindragningar genomförts även före 1340. I de påvliga räkenskaperna över insamlade peterspenningar finns nämligen ett odaterat dokument, troligtvis upprättat ca 1323, vari anges att man endast erhållit hälften av inkomsterna från Strängnäs och Västerås stift, eftersom "sedan gammalt icke mera brukat" (nynt) erlades därifrån. Kollektorn bad om besked, huruvida dessa stift skulle kvitteras här för eller tvingas till full betalning. Han jämförde också förhållandena i Sverige med de i Danmark, där den under de sistförflidna fem åren insamlade peterspenningen fortfarande förvarades.³⁰

I räkenskaper upprättade något senare, år 1328, omnämns "gammalt svenskt mynt" och "gammalt små-

mynt".³¹ Även i en annan handling från samma år nämns "gammalt svenskt mynt".³² Notiserna tyder på att Magnus Erikssons förmyndarregering ganska snart efter sitt tillträde infört ett nytt myntslag samt avlyst det gamla. Att åtminstone denna myntindragning, liksom de två följande (år 1340 och 1354) hade karaktären av en extra beskattning snarare än en myntförsämring, visar det faktum att kursförhållandet 1:5 mellan mark silver och mark penningar står sig ända fram till slutet av 1350-talet.³³

Går vi tillbaka i tiden, så är det påtagligt hur "isolerad" den grupp av tvåsidiga mynt, som förs till Birger Magnussons regering (med krona/bokstav; Thordemans grupp XVII), är i förhållande till äldre och yngre grupper. De fåtaliga depåfynd som innehåller dessa präglingar består inte av några andra svenska mynt.³⁴ Detta indikerar, men bevisar självfallet inte att en myntindragning ägt rum i samband med introduktionen av Thordemans grupp XVII.

De fåtaliga notiserna angående myntningen under slutet av 1200-talet ger dock antydningar om att man organiserat sig för att kunna styra myntpolitiken på ett helt annat sätt än tidigare. I Magnus Ladulås testamente, upprättat år 1285 i Skara, nämns åtta olika "monetae": i Skara, Söderköping, Skänninge, Jönköping, Ny-

köping, Örebro, Uppsala och Västerås (i nämnd ordning).³⁵ Dessa skulle handha de utbetalningar av stora summor som testamenterades till olika ändamål. Magnus bestämde vidare, att respektive stifts biskop samt kanslern, drotsen och myntmästaren skulle hålla räkenskap över utbetalningarna.³⁶ Om vi ska uppfatta de åtta "monetae" – fyra i Svealand och fyra i Götaland – såsom myntverk i traditionell mening är osäkert. Det skulle också kunna röra sig om ett slags växelkontor. I uppställningen saknas Stockholm och Lödöse. Stockholm hade kanske inte vuxit tillräckligt i betydelse än; år 1289 sägs det dock att staden "under loppet av några få år blivit folkrikare än flertalet andra städer i vårt land". Att Lödöse inte nämns är än mer förvånande. Staden är ju belagd såsom en betydande myntort från mitten av 1100-talet fram till mitten av 1300-talet.³⁷

Ytterligare en referens till den kungliga myntpolitiken återfinns vi i Jönköpings privilegier av år 1288. I dessa beviljades Jönköpings borgare en marknad, dock med förbehållet att den av kungen utsedde växlaren var närvarande. Ingen skulle få handla med eller hantera silver utan växlarens medgivande.³⁸ I 1284 års privilegier för Jönköping återfinns en annan restriktion: främmande köpmän var förbjudna att handla för penningar vid andra tillfällen än på stadens tre årliga marknader, vilka ju stod under kunglig kontroll.³⁹

Av de tre handlingarna kan vi dra slutsatsen att man under 1280-talet var organiserad på ett sådant sätt, att myntindragningar med påföljande utväxlingar av nya mynt var administrativt möjliga. Även mynttyperna från Magnus Ladulås regering (brakteater med bokstaven M) visar en helt annan uniformitet mellan präglingarna i Svealand och Götaland än under tidigare perioder. Allt tyder med andra ord på att man under Magnus Ladulås regering nått en administrativ nivå, där man bättre än tidigare kunde försvara de regalrättsliga kraven på myntmonopol, tullar m.m. Vi har också konstaterat att behovet och viljan att utta beskattning i reda penningar ökat. Att man därvidlag sneglat på det södra grannlandets lukrativa myntpolitik är väl inte helt otroligt.

Under Birger Magnussons regering

är notiser som relaterar till myntningens organisation likaledes fåtaliga. Att hertigarna Erik och Valdemar haft egen mynträtt är högst troligt; det antyds också av en formulering i ett överlåtelsebrev rörande några gårdar, utfärdat år 1307. Hertigarna skulle bl a erhålla "sexcentis marchis denariorum nostre monete" (600 mark penningar i vårt mynt).⁴⁰ "Vårt" mynt kan syfta på hertigarnas eget mynt, eftersom de själva beseglat köpehandlingen (jfr dock formuleringen i DS 1857, se not 15 ovan). Ett antal myntmästare, verksamma på olika orter i landet, nämns i handlingar från denna tid. År 1297 förekommer i ett intyg om jordabyte i Stockholm en viss "Nicolaus gener monetarii", dvs Nils, myntmästarens svärson.⁴¹ Andra myntmästare namnges; år 1302 nämns en Ditmar i Kalmar,⁴² 1307 Öfrard i Lödöse,⁴³ 1310 (?) Hans van Loon i Stockholm⁴⁴ och år 1315 Konrad i Västerås.⁴⁵ Endast en av dessa orter, Västerås, omnämns i Magnus Ladulås testamente av år 1285. Kenneth Jonsson har framhållit att den förskjutning till kustorter, som vi kan märka i uppräkningsen av myntorter från Birgers tid (sex av åtta "mone-tae" i Magnus testamente fanns i inlandet), låg helt i linje med det utökade handelsutbytet under denna tid. Bl a ökade den tyska invandringen kraftigt i handelsorterna vid kusterna.⁴⁶ Femtio år senare var de nämnda städerna, med tillägg av Söderköping, fortfarande viktiga myntorter i riket. Myntverken med tillhörande växelkontor i dessa exporthamnar och handelsstäder kom att bli en alltmer betydande intäktskälla för kungamakten.

Mynträkning

Ett av de problem, som de styrande hade att ta hänsyn till i 1200-talets myntpolitik, var det skiftande antal penningar som räknades på marken i olika delar av landet.

Ca 1140 påbörjades myntningen på Gotland, där man räknade 12 penningar på örtugen, eller 288 penningar på marken.⁴⁷ Den äldsta myntningen i Götaland, närmare bestämt i Lödöse, kan numera dateras till ca 1150. Det rör sig dock om mynttyper med norsk anknytning.⁴⁸ Några decennier senare, under 1180-talet, präglade Knut Eriksson brakteater med dels regentnamn, dels myntortsnamnet LE-DU (Lödöse) tydligt utsatt.⁴⁹ I Götaland

Fig. 3 Det medeltida Mellan- och Sydsverige. Indelningen i regioner enligt Klackenbergs 1992. (Här har endast 3 av 6 regioner medtagits; Klackenbergs undersökning omfattar även norra Sverige och Finland.)

räknade man 16 penningar på örtugen eller 384 penningar på marken. Svealand var den region där man sist igångsatte en myntprägling, bortsett från den korta perioden av myntning under Olof Skötkonung och Anund Jakob. Detta inträffade ca 1180; myntorten var troligen Sigtuna.⁵⁰ I Svealand räknade man endast 8 penningar på örtugen, dvs 192 penningar på marken. Av dessa tre, konkurrerande mynträkningssystem kom det svealändska så småningom att bli det allmänradande. Att så blev fallet kan påvisas först 1332 i det skriftliga källmaterialet, då det av de påvliga räkenskaperna framgår att 1 mark = 8 öre = 3 örtugar à 8 penningar. Sammanhanget visar, att man avsåg hela landet, och inte bara Svealand.⁵¹

Någon gång innan 1332 har således en myntreform genomförts, då den svealändska mynträkningen introducerats i hela landet. Denna reform har av forskningen förlagts till Birger Magnussons tid (1290–1318), eller möjligtvis till de sista åren av Magnus Ladulås regering.⁵² Myntreformen

har satts i samband med introduktionen av de tvåsidiga penningarna med krona/bokstav, Thordeman grupp XVII. Dessa förekommer ju både som penningar och halvpenningar, där de senare betraktats såsom substitut för götalandspenningarna; relationen mellan svealands- och götalandspenningen var ju 1:2. De skall ha präglats för att underlätta övergången. Det finns dock ett antal skäl till varför denna teori bör ifrågasättas.

Innan vi går vidare med denna frågeställning, kan det vara av intresse att göra en återblick på hur myntcirkulationen utvecklades i landets olika delar vad beträffar fördelningen mellan mynt från Gotland, Götaland och Svealand. Utgångspunkten för denna genomgång är Klackenbergs ovan nämnda undersökning av kyrkfyndens.

Det kan konstateras, att i västra Götaland dominerar under perioden 1150–1200 norska mynt i fynden med klart över 50%, med götalandiska och gotländska mynt i minoritet (i nämnd

ordning). I östra Götaland, däremot, står de gotländska mynten för nästan 75% av de funna exemplaren från samma period.⁵³ I Svealand har endast två mynt påträffats från denna period, varför vi kan bortse från dessa i sammanhanget.

Under perioden 1200–1250 har de norska mynten minskat i antal i västra Götaland. I stället utgör de gotländska präglingarna den största gruppen i fynden (14 fynd, 38 mynt). Under samma period utgör de gotländska mynten mer än 75% av de påträffade präglingarna i östra Götaland (22 fynd, 273 mynt). Av de 18 mynt i sju olika fynd som påträffats i Svealand från denna period är en klar majoritet svealändska, resten gotländska. För perioden 1250–1300, slutligen, visar fynden att de gotländska myntens dominans i vissa delar av landet brutits. I västra Götaland (23 fynd, 163 mynt) är nu de gotländska präglingarna i majoritet, tätt följda av de norska. I östra Götaland är ca 65% av de 203 mynten som påträffats i 32 fynd från perioden gotländska; näst största grupp är de danska mynten. Det mest förvånande resultatet finner vi bland fynden från Svealand. Även om de fynden är få (11 st med 20 mynt), är det intressant att se att de gotländska präglingarna utgör 50% av dessa. Man kan alltså konstatera, att de svealändska mynten inte vid något tillfälle under dessa perioder intagit någon dominerande ställning i cirkulationen. Ändå blev det Svealands mynträkning som till slut kom att gälla över hela riket. Orsakerna till detta ligger troligen i att Svealand och Östsvrige ekonomiskt sett kom att utgöra den mest progressiva regionen under sent 1200- och tidigt 1300-tal. Framförallt utvecklades städerna i östra Sverige väl under denna period, men även den stora odlingsstätheten kan anföras som skäl till den ekonomiska dominansen.⁵⁴ Mälaren med sina åt alla håll djupt inträngande vikar underlättade härvidlag kommunikationerna, inte minst på grund av att farbara åar ledde till många av vikarna.

Vi skall också närmare granska de myntgrupper som troligen tillhör 1200-talets sista och 1300-talets första decennier, nämligen Thordemans grupp XIII:3–4 och XV, dvs brakteater av götlands- och svealandsvikt med bokstaven M⁵⁵ samt Thordemans grupp XVII, dvs de tvåsidiga mynten

med krona/bokstav. Antalet kända exemplar av M-brakteaterna är betydligt större vad beträffar götlandsmynten än de av svealandsvikt. Detta hänger uppenbarligen samman med att de få depåfynd som påträffats, och som innehåller dessa mynt, domineras av götlandspräglingar.⁵⁶ Klackenbergs undersökning av kyrkfynden – även om den inte redovisar dessa detaljerat – synes också bekräfta detta förhållande. Endast ett fåtal svealandsmynt anges nämligen påträffade för perioden 1250–1300.

En granskning av Thordemans grupp XVII ger ett annat resultat. Här kan vi mer i detalj studera gruppen, då Kenneth Jonssons grundliga undersökning ju föreligger. Följande fördelning av de hopade fynden redovisas från 38 olika fynd, varav sex i Svealand:⁵⁷

	<i>Svealand</i>	<i>Götaland</i>	<i>Totalt</i>
Penning	13 (59%)	55 (43%)	68 (46%)
Halvpenning	9 (41%)	72 (57%)	81 (54%)

”Götlandsmynten”, dvs halvpenningar, dominerar fortfarande cirkulationen i Götaland, men nu knappt, medan det omvända förhållandet råder i Svealand. Dessa undersökningsresultat stöder emellertid inte tesen om att en myntreform av det slag som tidigare redogjorts för skulle ha inträffat i och med introduktionen av Thordemans grupp XVII. Tvärtom, så indikerar det stora antalet påträffade ”götlandspenningar” i de hopade fynden att de parallella emissionerna av götlands- och svealandsmynt (vilka blivit regel under Magnus Ladulås tid) fortsatt. Flera omständigheter talar istället för att den myntreform, som bevisligen var i kraft under Magnus Erikssons regering (1319–1363), inträffat i samband med den myntförnyelse som skedde ca 1320.

Lagerqvist påpekar att det är svårt att förknippa en sådan genomgripande reform med Birger Magnussons förmyndarregering och vill istället förlägga åtminstone beslutet om den till den kraftfulle Magnus Ladulås tid.⁵⁸ Man kan förvisso instämma i att det är svårt att se denna reform genomföras under perioden 1290–1318, då ju riket snarare splittrades än enades.

Den danske sextonhundratalshistorikern Hvitfeldt nämner att hertig

Erik år 1310 förband sig att betala 1000 mark ”uppländska penningar” i morgongåva till sin trolovade, Sofia av Werle. Hvitfeldt synes ha använt sig av nu förlorat källmaterial, och om uppgiften stämmer (sannolikt var originaltexten på latin, varför en osäkerhet i översättningen givetvis kan föreligga) talar det också för att någon reform inte genomförts vid denna tidpunkt.⁵⁹

Det tyngsta argumentet för att reformen dock genomförts efter 1319, är självfallet det faktum, att utmyntandet av ”götlandsmynt” upphör under Magnus Erikssons regering. Även om myntförhållandena är dunkla under 1320- och 30-talen, så finns inga halvpenningar bevarade som kan dateras till denna period.⁶⁰ Först efter 1354 återkommer denna nominal i Norge, efter 1363 även i Sverige, men då kortvarigt.⁶¹

Det finns också en liknande myntreform dokumenterad vid början av Magnus regering, nämligen den i Norge. Magnus erkändes ju redan den 8 maj 1319, dvs före det svenska kungavalet, till norsk konung efter sin morfar Håkon Magnusson. I den gamla norska mynträkningen gick det 240 penningar på marken. I påvliga räkenskaper från år 1328 räknar man dock med 192 penningar per mark.⁶² Därefter genomförs – år 1340 – i praktiken en myntunion med Sverige, i det att det norska myntet börjar präglas till fem, istället för som tidigare fyra, mark penningar per mark silver.⁶³ Den påvliga nuntien Johannes Guilaberti skrev nämligen senare, att de norska och svenska mynten nu ”in valore et numero consimiles sunt et equales” (är i värde och räkning helt jämbördiga).⁶⁴

De nämnda påvliga räkenskaperna från år 1328 innehåller också på ett flertal ställen kommentarer att de insamlade svenska mynten räknats ”ad modum Swetic” ett uttryck som inte påträffats i tidigare handlingar.⁶⁵ Man har med andra ord haft anledning att precisera vilken mynträkning som används; det indikerar också att någon förändring skett inom en ej alltför avlägsen tid. Mot bakgrund av det anförda, är det troligt att ansträngningarna att åstadkomma ett gemensamt myntsystem i det förenade kungariket Sverige – Norge började med att svealandsräkningen infördes i hela Sverige omkring år 1320.

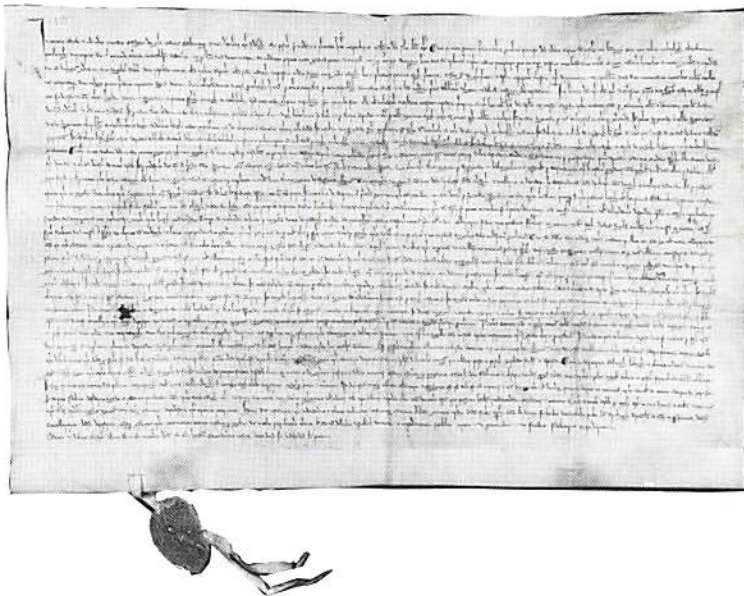
Myntens utformning

Vi återkommer till mynten och deras motivval. Vi har ovan konstaterat att brakteater med M i fyra olika utföranden, med avseende på bokstav och omgivande ring, präglats under Magnus Ladulås tid. Dessa förekommer i både götaland- och svealandsvikt, dvs inalles åtta olika mynttyper, vilka i sin tur har olika bitecken.⁶⁶ Eftersom åtta olika "monetae" – fyra i Götaland och fyra i Svealand – namnges i Magnus Ladulås testamente, har det föreslagits att de åtta brakteattyperna skall fördelas på dessa präglingsorter.⁶⁷ Det behöver emellertid inte vara så, att skillnaderna i utförande har att göra med den geografiska utbredningen. Myntavfall från utgrävningar i Örebro har komplicerat bilden av myntpräglingen under 1200-talet. Fynden, i form av avtryck av mynt i bitar av bly som använts som underlag vid brakteatprägling, visar att man vid stadens myntverk präglat såväl "götalands"- som "svealandsmynt".⁶⁸ Om vi istället antar, att versalt eller uncialt M inom slät ring eller strålring betecknar olika emissioner, vilka försetts med olika utseenden ur kontrollsynpunkt, så blir det lättare att förklara "Örebrofenomenet".

Inget hindrar då att vissa myntverk präglat såväl 1- som 2-penningar enligt götalandräkning, eller om man så vill, $\frac{1}{2}$ - respektive 1-penningar enligt svealandräkning.

Som vi ovan har konstaterat, så har man ju under Magnus Ladulås regering varit organiserad för att kunna hantera myntförfälsor; det är med andra ord fullt möjligt att de fyra olika utförandena av M-brakteaterna utgör emissioner som ersatts med varandra.

Mot bakgrund av den relativt kraftiga myntförsämring som kan påvisas ha inträffat under Birger Magnussons regering, vilken inte beaktats vid Jonssons undersökning av Thordemans grupp XVII, är det tänkbart att även denna myntgrupps olika bokstäver betecknar olika emissioner. Sammanfattningen av gruppen i Jonssons tabell över kron typer och bokstäver (Jonsson 1977 s. 114) blir också mer logisk om myntens bokstäver får markera kronologin, medan kron typerna står för den geografiska utbredningen. För att komma närmare frågans lösning krävs dock en omfattande halt-

Magnus Ladulås testamente daterat Skara den 22 februari 1285.
Foto: Kurt Eriksson, Riksarkivet. Se även omslaget.

analys av gruppen, liksom av föregångarens mynt.

Sammanfattning

De förändringar som hänger samman med införandet av stående skatter och slottslän, dvs framväxten av en stark centralmakt efter europeisk modell, påverkade också myntväsendet. Kungamakten organiserade sig på ett sådant sätt, att myntregalet bättre än tidigare kunde utnyttjas för att skapa inkomster, bl.a. genom myntförfälsor. Sådana kan i vart fall påvisas ha ägt rum vid ett flertal tillfällen från ca 1320 och framåt. Den myntförsämring som kan spåras i källorna från tidigt 1200-tal accelererar vid slutet av århundradet och fortsätter under 1300-talets början. Ca 1312 stabiliseras förhållandet vid 1:5 mellan mark silver och mark penningar.

Möjligen markerar myntens olika utseenden och bokstäver olika emissioner, snarare än att de symboliserar olika myntorter. En noggrannare undersökning av myntmaterialet från Magnus Ladulås tid samt en haltundersökning av mynten från perioden 1275-1318 krävs dock för att få ett säkrare svar på dessa frågor.

Den myntreform som innebar att Svealands mynträkning – med 192 penningar på marken – blev allena-

rådande i hela Sverige, genomfördes först vid början av Magnus Erikssons regering såsom ett första led i att åstadkomma ett gemensamt myntsystem i det förenade kungariket Sverige – Norge. Under det senare 1200-talet dominerar dock götalandsmynnten i cirkulationen över hela landet. Först under perioden ca 1290-1318 bryts denna dominans, vilket troligen hänger samman med svealandskapens kraftiga ekonomiska tillväxt under motsvarande tid.

Noter

- ¹ Thordeman 1936 s. 69f.
- ² En successiv publicering sker i SML.
- ³ DS 525 och 617.
- ⁴ Se bl.a. Lönnroth 1940 s. 42 ff; Fritz 1972 s. 33 ff; Lindkvist 1989 s. 171 ff, samt Peetre, art. Kronans finanser i KL.
- ⁵ ST I, nr 123.
- ⁶ ST I, nr 131; AC I:1 nr 50.
- ⁷ DS 869.
- ⁸ Holmbäck & Wessén 1946, s. 37 ff; Wennström 1931 s. 48 ff; Rasmusson, art. Mark penningar, KL sp. 437.
- ⁹ Dijkman 1686, "IX observation".
- ¹⁰ Olaus Petri s. 82.
- ¹¹ Hildebrand 1887 s. 50. Holmbäck & Wessén 1933, s. 63; Dräpsbalken XVI: "Nu dräper en fri man en träl: han böte

tre sådana marker, som man skall lösa honom med. Det är sex marker pennningar. . . . Beträffande dateringen av Östgötalagen, se s. 3-4: "I en urkund från 1279 (DS nr 665) talas om att en pantsättning ägt rum enligt Östergötlands sedvana och lagar. . . . Möjligt är, att Östgötalagen nedskrivits redan vid mitten av 1200-talet". Rasmusson art. Mark pennningar, KL, sp. 438.

¹² "tribus marchis usualis monete computatis pro una marcha argenti"; DS 1041.

¹³ Hildebrand 1887 s. 51 not 2, vilken grundar detta på ett köp av ett gods som Birger Magnusson gjorde 1303 (DS 1403) för 700 mark pennningar, vilket han sålde år 1311 för 180 mark silver (DS 1812). Hildebrand utgick från att Birger inte gjorde någon förtjänst på affären, dels eftersom köparen var Västerås domkapitel, dels därför att han anger vid försäljningen vad han ursprungligen betalt. Sålunda kommer Hildebrand till en kurs år 1303 om 1 mark silver = 3,88 mark pennningar.

¹⁴ DS 1667; 3 mark silver = 13½ mark pennningar.

¹⁵ DS 1857; "quinque marchis nostris pro marcha argenti"; se också DS 1855 där 1393 mark "usualis monete currentis = 278½ mark lödigt silver.

¹⁶ DS 1934 och 1997.

¹⁷ DS 2109; 3 mark silver = 15 mark pennningar. I DS 2124 intygar hertig Valdemar att hans bror är skyldig abbedissan i Vreta kloster 30 mark silver, vilka före nästkommande påsk skall regleras med 120 mark "denariorum monete nunc currentis". Troligen syftar detta på ett tidigare ingånget skuldförhållande, varför kursangivelsen får betraktas som osäker.

¹⁸ DS 1561, 1798, 1838 och 4391; LUB II:1 s 322; ST I: 179.

¹⁹ DS 1836; DD 2 VI: 285; ST I: 188.

²⁰ BSH I:1.

²¹ ST I: 165; DS 1646; Lönnroth 1940 s. 139f; Andre 1960 s. 234f.

²² DS 2807; AC I:1 nr 191 (ca. 1323); Fritz 1981 s. 411 ff.

²³ Bolin 1962 s. 146ff; Rasmusson, art Myntfindragning, KL, sp 56f.

²⁴ Hauberg 1884 s. 221f; Skriftlige Kilder nr 165 (Jfr även nr 99 och 224).

²⁵ DS 2074 (år 1316) och DS 3672 (år 1342).

²⁶ Kaaber 1986 s. 221; Steen Jensen 1992 s. 47 och 101, not 12.

²⁷ Bolin 1962 s. 144f.

²⁸ Hemmingsson 1994; se bl.a. DS 5431-37, DS 5462 och 5479; DS 7108.

²⁹ DN del 8 s. 211 ff; Schive 1865 s LXXXI och not 2.

³⁰ AC I:1 nr 191. För dateringen se Söderlind 1950.

³¹ AC I:1 nr 243.

³² DS 2675.

³³ DS 2294, 2650, 2663, 2675, 2981-82, 3911, 4053, 5702 och 6813.

³⁴ Jonsson 1977 s. 89 ff. Här har jag utgått från att Thordemans grupp XVI (dvs slättringsbrakteater med EHL S) jämte vissa brakteater med krönt huvud är präglade efter 1360, i enlighet med bl.a. Lagerqvists (1970 s 94 ff), Jonssons (1985 B s. 134 ff) och Klackenbergs (1992 s. 355 not 4) uppfattningar. Jfr dock Malmer 1980 s. 15 ff och 1985 s. 134 ff. De påvliga räkenskapernas "parva pecunia antiqua" (gammalt småmynt; AC I:1 nr 243), som nämns år 1328, passar emellertid bra in på Thordemans grupp XVII. De då (1328) giltiga mynten beskrivs också som små, vilket ju stämmer in på efterföljande grupp, Thordeman XVIII.

³⁵ DS 802.

³⁶ Malmer 1978 s. 206 f.

³⁷ Ahnlund 1953 s. 137; Ekre 1971 s 60 ff; 1988 s 28 ff. Lödöse var dock, som nämnts, pantsatt åtminstone vid inledningen av Magnus regering för skulden till den danske kungen.

³⁸ "Eij skall der noken i för:ne by [= Jönköping] dierrfuis til at köpe eller selie sölff, eij heller dett probere eller försmelte eller beblande, utan denne för:ne des bytare eller veslares loff oc samtycia, huilken epter vortt gode behag så tilskickat er"; PRF I:7 (= DS 3019, efter en översättning från 26 dec 1333); Klackenbergs 1992 s. 185.

³⁹ PRF I:4 (= DS 3020); Klackenbergs 1992 s. 185.

⁴⁰ DS 1554.

⁴¹ DS 1191; se även SSI I, s. 413.

⁴² DS 1361; "Ditmarus monetarius calmarnie".

⁴³ DS 1570; "Öfrardo monetario Lotosiensis".

⁴⁴ DS 1667, odaterad; "johanne de Loon monetario in Stokholmis". En Johannes (van) Loo var borgare 4/5 1333 och rådmän i Stockholm 22/10 1341. Stockholms rådhus och råd 1915, s 86.

⁴⁵ DS 2001; "Conradi monetarii".

⁴⁶ Jonsson 1977 s. 124.

⁴⁷ Jonsson 1985 A s. 196 f.

⁴⁸ Ekre 1988 s 28 ff.

⁴⁹ Hemmingsson 1975 s. 16 ff.

⁵⁰ Jonsson 1983 s 77 ff; 1985 A s 190 ff; Lagerqvist 1990 s 44 f.

⁵¹ Munch 1864 s. 85: "Sciendum est quod viij denarij Sueui faciunt solidum et iij solidi faciunt oram et viij ore faciunt marcem"; Rasmusson, art. Mark pennningar, KL sp. 438 f.

⁵² Se t.ex. Jonsson 1977 s. 115 not 44; Klackenbergs 1992 s. 179 f samt Lagerqvist 1993 s 134.

KÖPER SÄLJER VÄRDERAR

Kvalitetsauktioner två gånger per år

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Norrmalmstorg 1, 1 tr.
Box 7662 103 94 STOCKHOLM
Tel: 08-10 10 10 Fax: 08-678 77 77

⁵³ Möjligen kan de gotländska mynten ha efterpräglats på fastlandet och/eller i Baltikum. Se bl.a. Rasmusson 1965 s 142 f och Klackenbergs 1992 s 183.

⁵⁴ Se bl.a. Lundkvist 1989 s 180.

⁵⁵ Med götaland- respektive svealandsmynt avses för enkelhetens skull brakteater av lägre (ca 0,17 g) respektive högre (ca 0,34 g) vikt, utan ställningstagande till var de i själva verket är präglade.

⁵⁶ Thordeman 1936 s. 69 f (fynd 47-49 och 53).

⁵⁷ Jonsson 1977 s 107.

⁵⁸ Lagerqvist 1993 s 134.

⁵⁹ ST I: 173, s. 367.

⁶⁰ Rasmusson 1943 s 267 ff; Hemmingsson 1977 s. 169 ff.

⁶¹ Schive 1865 pl. XI:22; Lagerqvist 1970 s. 96. För dateringen av de sistnämnda, se not 34 ovan.

⁶² Detta räkneförhållande (192 pennningar per mark) verkar dock inte ha gällt undantagslöst; i västra Norge (Björgvin och Stavanger biskopsdömen) gick det 216 pennningar på marken, medan den svealändska räkningen synes ha varit rådande öst- och nordanfjälls; Steinnes 1928 s. 394; Rasmusson art. Mark pennningar, KL, sp 439 f.

Frimärken - Brev - Vykort - Mynt - Sedlar

Guld, silver, glas, porslin, nålmärken,
leksaker, konst, antik m.m.

Köper - säljer

Årlig samlarauktion nu för 5:e gången

Söndag Trettonhelgen 1995

Ett ökande antal inlämnare, inklusive många sterbhus, har tagit fasta på att vi sätter inlämnarens säkerhet i centrum.

Detta märks också bland många inlämnade mynt och andra intressanta samlarobjekt.

Vid större inlämningar kan särskilda villkor tillämpas efter överenskommelse.

Välkommen att kontakta

Archie Tonkin, Tel 013-12 41 70, eller

Tommy Östergren, tel 013-12 41 79.

TONKIN AB

Platensgatan 11, 582 20 LINKÖPING

HÖGKLASSIGA SVENSKA, RYSKA, BALTISKA OCH POLSKA MYNT SÖKES!

P.g.a. den låga kronkursen är
det extra förmånligt att sälja
NU!

MYNT GALLERIET

Biblioteksgatan 5, Box 7049, 103 86 Stockholm.
Telefon 08-611 33 88. Telefax 08-611 25 11.

Helårsabonnemang 1994

(2 auktionskataloger, 2-4 lagerlistor) mot insättning av
SEK 150:- på postgiro 831 63 28-7.

⁶³ DN del 8 s 140f; Rasmusson 1943 s. 269f.

⁶⁴ DN del 8 s. 205; 27 april 1358.

⁶⁵ AC I: 1 nr 243.

⁶⁶ Lagerqvist 1970 s. 58 f och s. 71 ff. Tro-
ligen har även brakteater av svealands-
vikt med en krona inom slät ring (Thor-
deman grupp XIV) präglats i början av
Magnus regering - se Jonsson 1984 s
122 f. Brakteater av Götalandsvikt med
uncialt E inom slät ring har påträffats i
fynd tillsammans med M-brakteaterna.
De har attribuerats till hertig Erik Bir-
gersson (död 1275, se Lagerqvist 1970 s.
70 f). Sjöberg (1986 s. 9 ff) föreslår dock
att de präglats för de upproriska folkun-
garna ca 1278-80.

⁶⁷ Rasmusson 1962 s. 156 f.

⁶⁸ Malmer 1978 s 206 ff. Vid utgrävningar-
na påträffades bl. a. avtryck av svea-
landsbrakteater med uncialt M inom slät
ring.

Källor

AC: Diplomatarium Svecanum. Appen-
dix: Acta Pontificum Svecica. I. Acta ca-
meralia (Sthlm 1936-42).

BSH: Bidrag till Skandinavien historia
ur utländska arkiver, I, utg av C.G. Styffe
(Sthlm 1859).

DD: Diplomatarium Danicum 2 VI
(Kbhvn 1946).

DN: Diplomatarium Norvegicum (Chris-
tiania / Oslo 1849 ff).

DS: Diplomatarium Svecanum (Sthlm
1829 ff).

LUB: Lübeckisches Urkundenbuch (Lü-
beck 1864 ff).

Munch, P. A.: Pavlige nuntiers regnskaps-
og dagböger (Christiania 1864).

PRF: Privilegier, resolutioner och förord-
ningar för Sveriges städer, I (Sthlm 1927).

Skriftlige Kilder: De skriftlige kilder til
Danmarks middelalderlige møntvæsen
(Kbhvn 1989).

SSJ: Stockholms stads jordebok I (Sthlm
1876).

ST: Sveriges traktater med främmande
magter, I (Sthlm 1877).

Litteratur

Ahnlund, N. 1953: Stockholms historia
före Gustav Vasa (Sthlm 1953).

Andræ, C.G. 1960: *Kyrka och frälse i Sve-
rige under äldre medeltid* (Uppsala 1960).

Bolin, S. 1962: Skattpenning och plog-
penning (I: *Ur Penningens historia*, Lund
1962).

Dijkman, P. 1686: *Observationer som
kunna gifva någon anledning til the forna
Swenscars och Göthers penninge räk-
nings beskaffenhet etc.* (Sthlm 1686).

Ekre, R. 1971: Myntningsfynd från Lö-
döse (NNÄ 1971).

Ekre, R. 1988: Nya märkliga myntnings-
fynd i Lödöse (SNT 1988/2).

Fritz, B. 1972: *Hus, land och län. Förvalt-
ningen i Sverige 1250-1434*, del I (Sthlm
1972).

Fritz, B. 1981: Det tidiga 1300-talets sven-
ska statsfinanser. Forskningsläge och pro-
blem (*Historisk tidskrift* 1981/4).

Hauberg, P. 1884: Danmarks myntväsen
og mynter i tidsrummet 1241-1377 (*Aar-
bøger for nordisk oldkyndighed og historie*
1884).

Hemmingsson, B. 1975: Två grupper av
götalandsmynt från Knut Eriksson och
Erik Knutsson (NNÄ 1973-74). Lund
1975.

Hemmingsson, B. 1977: Sverige eller
Norge? Två omdiskuterade mynttyper från
1300-talet (NNÄ 1975-76). Oslo 1977.

Hemmingsson, B. 1994: Frågor kring den
svenska myntningen 1319-1389 (i ma-
nuskrift).

Hildebrand, H. 1887: *Sveriges mynt under
medeltiden* (Sthlm 1887).

Holmbäck, Å. & Wessen, E. 1933, 1946:
Svenska landskapslagar I (Uppsala 1933)
och V (Uppsala 1946).

Forts på sid. 186

Benjamin Lejas reklampollett

Bland Kungl. Myntkabinettets polletter ligger en något udda sådan av brun bakelit. Den gör reklam för "B. Leja, Opticien" i Paris. Det som gör en uppmärksam är att svenska riksvapnet finns på fränsidan. På åtsidan finns det kejsrerliga vapnet samt omskrift i tre cirklar: B. LEJA, OPTICIEN / DE SA MAJESTÉ / LE ROI DE SUÈDE & DE NORWÈGE / ET FOURNISSEUR BREVETÉ DE / SA MAJESTÉ L'EMPEREUR DES FRANÇAIS. Fränsidans text lyder: B. LEJA, OPTICIEN. PARIS. / 1, RUE DE L'ECHELLE EN FACE LE PALAIS DES TUILERIES. Polletten mäter 31 mm i diameter. Polletten bör ha tillkommit under 1860-talet. Den finns ej medtagen i den numismatiska litteraturen.

Benjamin Leja i sin Stockholmsbutik.
Litografi (beskuren) av Fritz von Dardel.

Benjamin Leja föddes år 1797 i Hamburg. Han kom till Stockholm 1822, närmast från Altona. Leja var tillverkare av optiska instrument men eftersom han saknade formell utbildning fick han inte burskap i Stockholm. En annan födkrok var att hålla spelbank och under drygt fem år reste han runt i landet som instrumentmakare. Viktigare än detta yrke var då dock att han på kvällarna uppträdde utan tillstånd som spelbanksvärd, med de populära farao och biribi som specialiteter. Han besökte främst marknader och värdshus. Trots att han ett par gånger bötfälldes torde spelrörelsen ha lagt grunden till hans förmögenhet.

Lejas reklampollett, använd i Paris troligen under 1860-talet. Foto: Gunnel Jansson, RIK-foto.

År 1827 erhöLL Leja – trots avslag från Handelskollegium, magistraten och Kommerskollegium – regeringens tillstånd att driva nipper- och galanterihandel i Stockholm. Följande år hyrde han lokaler vid Gustav Adolfs torg; 1838 blev han k. hovleverantör. Han drog sig tillbaka från affärerna 1853 och flyttade först till Norrköping, sedan till Paris och slutligen till Altona. I Paris tycks han ha vunnit Napoleon III:s välvilja och han fungerade bla som kunskapare åt kejsaren. Benjamin Leja har ibland kallats "Stockholms förste Epahandlare". I sin affär hade han särskilda avdelningar, i vilka alla varor betingades samma pris. Han blev mycket snart huvudstadens populäraste handlande (trots att den tidens skandalpress utpekade honom som ockrare i samband med olika låneaffärer) genom sitt goda sätt att "ta folk", sin förmåga att alltid ha nyheter att utbjuda och sin riksbekanta villighet att låta pruta på sina priser. Mest förde han importerade varor, ofta rent krimskrams. Särskilt berömd var hans "exposition", där de senaste nyheterna utifrån visades och såldes.

Med sin egen familj kom han på kant vilket resulterade i att han bla förnekade arvsrättens berättigande. Av denna anledning blev han en stor donator. Sin affärsrörelse donerade han 1853 till sina båda första affärsbiträden, Anton Ludvig Carlsson och Gustaf Amilon. Sonen Joseph Leja öppnade egen firma som konkurrerade med faderns.

Benjamin Leja avled i Altona 1870.

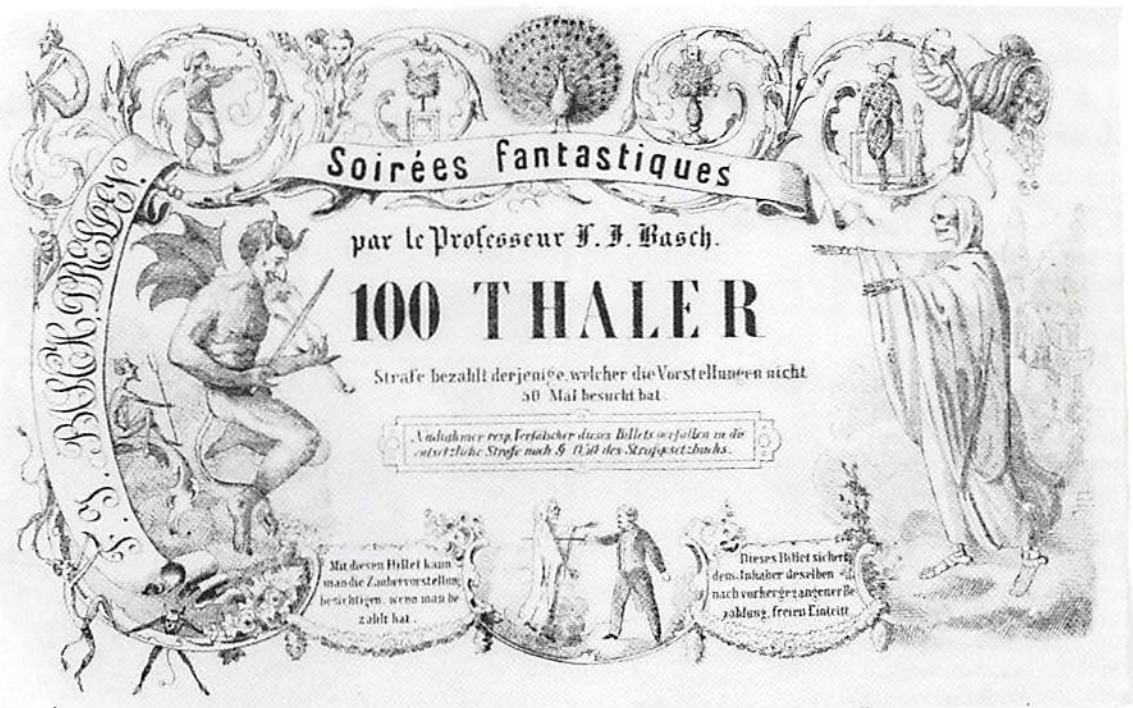
Skåpet höggs itu, paket med gamla mynt trillade ut

Kvarlätenskapen efter en gammal hantverkare i Västra Strö (Malmöhus län) och dennes hustru, vilka båda avlidit, såldes 1942 på auktion. Bland möblerna fanns också ett gammalt eckskåp i dåligt skick men av hög ålder. Skåpet inropades bland mycket annat av en skrothandlare från Reslöv, som vid närmare besiktning av skåpet fann det så skröpligt, att det inte lönade sig att behålla. Han högg därför sönder det på stället till kaffeved. När skåpet trillade sönder, kom emellertid en liten lönnlada i dagen, och den visade sig innehålla ett paket med ca 30 gamla mynt, inslagna i en uråldrig tidning med tysk frakturstil. Bland mynten fanns ett av guld – en Karl XI:s dukat från 1665. Även övriga mynt var svenska (av silver) i blandade valörer. Tyvärr vet vi idag inget närmare om silvermynten mer än att de var från 1700-talet.

Nu gjorde dödsboet emellertid anspråk på mynten hos skrothandlaren, vilken dock menade att de var hans eftersom mynten låg i skåpet då han inropade det. En överenskommelse träffades, varigenom skrothandlaren återlämnade mynten till dödsboet mot en ersättning, som bestämdes till ungefär halva värdet. Sedan Kulturen i Lund granskat och värderat samlingen befanns värdet uppgå till inemot 200 kronor.

IW

IW

Professor Baschs trollerisedel från mitten av 1800-talet. Säkert kunde denna sedel skrämna många av äldre tiders fortfarande oförstörda barn. Foto: RIK-foto. Något förminskad.

Här presenteras lösningar på det numismatiska korsordet i SNT 5-94

1	K	R	O	N	G	Y	L	L	E	N	10	V	R	12	S	T
13	A	R	B	O	G	A	15	E	N	S	I	D	I	G	T	
	O	17	L	I		19	P	E	N	G		21	B	E	R	N
23	R	E	I	S		24	W	I	E	N	26	E	R	B	R	Ö
27	I	N	G	E	R	M	A	N	L	A	N	D		29	M	M
	31	S	A		I		33	B	V		35	S	A	M	37	T
34	V	A	T	I	K	A	N	36		38	R	A	N	S	O	N
40	E	M	I	S	S	I	O	N	E	R		K		45	S	R
	O		D			43	S	A	K	R	A	R		K		D
48	B		45	N	Y	A	47	A	V	T	A	48	O	S	A	D
51	A	R		53	O	L	E		R		54	I	D	E		U
55	N	O	R	G	E		57	L	E	T	T	R	A	D	60	K
62	C	I	G	A	R	63	R	E	T	T	E	R	64	D	E	G
	O		N		S		66	N	A		67	L	A	T	I	

En trollerisedel från Tyskland

Under 1800-talets mitt börjar de första reklamsedlarna dyka upp. Då var lagstiftningen fortfarande oklar vad gäller sedelavbildande reklam. Senare skulle världens centralbanker nogsnat skydda sina sedlar mot påhittiga reklammakare.

I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns en liten intressant samling av dessa tryck – främst svenska men också en del utländska. Bland de senare finns en "sedel" som gör reklam för en trolleriföreställning. Reklamsedeln är vit med svart text och dekor samt mäter 183 × 111 mm. Den bär texten: *Soirées fantastiques par le Professeur F.J. Basch. / 100 thaler.* Dessutom finns det en text som "hotar" med straff till den som inte sett föreställningen 50 gånger och att den som efterapar "sedeln" kommer att straffas med att få se föreställningen 50 gånger osv.

Bilderna på den ensidiga "sedeln" anknyter till magins värld med en fiolspelande djävul, vandrande skelett m.m. Dateringen bör ligga omkring mitten av 1800-talet.

/W

H.K.H. prins Henrik 60 år - ny dansk medalj

Med anledning av att prins Henrik fyllde 60 år den 11 juni 1994 har Dansk Numismatisk Forening låtit prägla en hyllningsmedalj. Prins Henrik har anknytning till föreningen genom sin roll som dess högste beskyddare.

Medaljen, som här visas i naturlig storlek, har graverats av Jan Petersen och den har präglats vid Den Kgl. Mønt i Glostrup. Åtsidan visar prinsens bröstbild, höger sida. Frånsidan visar Dansk Numismatisk Forenings emblem. Ett exemplar är präglat i guld och överlämnat till prinsen. Medaljen i silver går att få genom beställning till: Bent Petersen, Gl. Landevej 19, DK-2620 Albertslund, Girokonto: 929 2187. Postgiro eller check går bra. Kostnaden är 480 dkr, postavgift 45 dkr – totalt 525 dkr.

Myntpolitik och mynträkning..., forts från sid 183

Jonsson, K. 1977: Fastlandsmyntningen under Birger Magnusson (1290-1318) med utgångspunkt från skatt- och lösfynd (NNÅ 1975-76). Oslo 1977.

Jonsson, K. 1983: Översikt över fastlandsmyntningen ca 1180-1250 (NM XXXIV, Sthlm 1983).

Jonsson, K. 1984: Myntningen under Valdemar 1250-1275 och Magnus Ladulås 1275-1290 (SNT 1984/4-5).

Jonsson, K. 1985 A: Övergångsskedet mellan vikingatiden och medeltiden och uppkomsten av den medeltida myntningen i Sverige ca 1050-1200 (Hikuin 11, 1985).

Jonsson, K. 1985 B: Dateringen av Thordeman XVI. (NNUM 1985/7).

KL: Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid (1956-78).

Kaaber, K.G. 1986: Introduktion til en nyordning af de danske udmøntninger (Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie, 1986).

Klackenberg, H. 1992: *Moneta nostra. Monetarisering i medeltidens Sverige.* (Lund 1992).

Lagerqvist, L.O. 1970: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt.* (Sthlm 1970).

Lagerqvist, L.O. 1990: Sensation – mynttillverkning i Sigtuna på 1180-talet. (SNT 1990/2).

Lagerqvist, L.O. 1993: Myntningen i Stockholm under medeltiden. (Samfundet S:t Eriks årsbok 1993).

Lindkvist, T. 1989: Skatter och stat i den tidiga medeltidens Sverige (i *Medeltidens födelse. Symposier på Krappertups borg 1*, Lund 1989).

Lönnroth, E. 1940: *Statsmakt och statsfinans i det medeltida Sverige.* (Göteborg 1940).

Malmer, B. 1978: Örebro som myntort under 1200-talet (SNT 1978/8).

Malmer, B. 1980: *Den senmedeltida penningen i Sverige* (Sthlm 1980).

Malmer, B. 1985: Dateringen av Thordeman XVI (NNUM 1985/7).

Olaus Petri: En Swensk Cröneka (i: *Samlade skrifter af Olavus Petri*, IV, Uppsala 1917).

Peetre, A. (KL): Art. "Kronans finanser", spalt 412-420.

Rasmusson, N.L. 1943: Studier i norsk mynthistoria under tiden ca. 1270-1513 (Fornvännen 1943).

Rasmusson, N.L. 1962: Nyköping som myntort under Knut Länges tid (Sörmalandsbygden 1962).

Rasmusson, N.L. 1965: Münz- und Geldgeschichte des Ostseeraumes vom Ende des 10. bis zum Anfang des 14. Jahrhunderts (i: *Visby-symposiet för historiska vetenskaper 1963*, Uppsala 1965).

Rasmusson, N.L.: (KL) Art. "Mark penningar", spalt 437-439; "Myntindragning", spalt 56-57.

Schive, C.I. 1865: *Norges mynter i middelalderen* (Christiania 1865).

Sjöberg, R. 1986: Rex Upsalie och vicarius - Erik den helige och hans ställföreträdare. Något om Erikskulten och de äkta folkungarnas uppror på 1200-talet (Fornvännen 1986).

SML: *Sveriges mynthistoria. Landskapsinventeringen* (Sthlm 1982-).

Steen Jensen, J. 1992: Møntcirkulationen i Danmark ca. 1241-1550, belyst af skattefund og andre fundtyper (i: *Danmarks middelalderlige skattefund c. 1050 - c. 1550*, del I, Kbhvn 1992).

Steinnes, A. 1928: Mynt-rekning på 13-hundratalet (Historisk Tidsskrift Norge, 1928).

Stockholms rådhus och råd 1915: *Festskrift utgiven till minne af nya rådhusets invigning hösten 1915*. 2. Matrikel öfver borgmästare och rådmän (Sthlm 1915).

Söderlind, S. 1950: Till dateringen av kaniken Nils Sigvastssons rapport (i: *Donum Boëthianum, Arkivvetenskapliga bidrag tillägnade Bertil Boëthius*, Sthlm 1950).

Thordeman, B. 1936: Sveriges medeltidsmynt (Nordisk kultur XXIX, 1936).

Wennström, T. 1931: *Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna* (Lund 1931).

MEDALJNYTT

Gustav II Adolf 1594-1994

Den 9 december 1594 föddes en prins på Stockholms Slott. Hans föräldrar vistades tillfälligt där – fadern var hertig Karl av Södermanland, modern dennes andra hustru, Kristina av Holstein-Gottorp. Sonen döptes till Gustav Adolf. Möjligheten att han en gång skulle bli "svears, göters och venders konung" var inte stor – år 1594 hade hans kusin Sigismund krönt i Uppsala och i tronföljden gick dennes barn före och därefter en annan kusin, hertig Johan av Östergötland. Inom tio år var allt förändrat – Sigismund avsatt liksom dennes söner, fadern vald till riksförstärare och kung, Gustav Adolf tronföljare. Blott 17-årig besteg han tronen i oktober 1611 efter Karl IX:s död och förklarades myndig i slutet av december. Landet var i krig med sina grannstater och situationen mycket kritisk. På något decennium hade kungen och hans berömda rikskansler Axel Oxenstierna förändrat situationen och Sverige var på väg att bli en stormakt.

Förvaltningen moderniserades och ämbetsverken inrättades; landet indelades i län; hovrätterna tillkom; riksdagen fick nya och effektivare arbetsformer. Som härförare var Gustav Adolf epokgörande. Ett nästan hundraårigt östersjövälde grundades. Under fälttåget i Tyskland stupade kungen den 6 november 1632 vid Lützen, men hans politik fullföljdes av rikskanslern och dottern Kristinas förmyndarregering.

Beskrivning

Åsida: GUSTAV II ADOLF medsols kring bröstbild i profil, höger sida, omgiven av årtalen 1594 | 1632. Nedtill konstnärssignaturen EN.

Frånsida: TILL 400-ÅRSMINNET AV GUSTAV II ADOLFS FÖDELSE DEN 9 DECEMBER 1594 omgivande stora riksvapnet i sköld med vasa-vapnet som hjärtsköld.

Rand: Stämplrar.

Övriga fakta om medaljen framgår av rutan härintill.

LLt

Det är nu 400 år sedan Gustav Adolf föddes. Till detta jubileum har Myntverket präglat en medalj för samfundet Kungl. Myntkabinetets Vänner. Den har modellerats av den kända

skulptören och medaljkonstnären Ernst Nordin. Förebilden är v.d. Putts byst från kungens sista levnadsår. Här är den avbildad något förstörd.

Metall	Diameter	Vikt	Max. uppl.	Pris SEK
Guld 18 k	45 mm	80 g	20	10.990:–
Silver 999	45 mm	50 g	650	.520:–
Medaljbrons	45 mm	45 g	350	290:–

Medaljerna är numrerade. Etui, frakt och moms ingår (t o m 31 december 1994). Leverans mot postförskott beträffande silver- och bronsmedaljer. Guldmedalj beställs genom förskotts betalning av hela summan till Myntverket, (svenskt) postgiro 76 22 15-2. Förfrågningar telefon 016-12 03 00. Tumba Bruk Myntverket, Box 401, 631 06 ESKILSTUNA.

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-11 50 81

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel 08-11 08 07

En ny katalog har utkommit som behandlar moderna sedlar från Förenta staterna: *Standard Guide to Small-Size U.S. Paper Money, 1928 to Date*. Författare är de kända sedelexperterna Dean Oakes och John Schwartz. Utgivare är Krause Publications, Book Department NR, 700 E. State St., Iola, WI 54990-0001, USA. Priset är \$24.95 plus \$2.50 för postavgiften. Den nya katalogen bygger på Chuck O'Donnells numera utgångna *Standard Handbook of Modern United States Paper Money*.

Författarna Oakes och Schwartz har behandlat det mesta som finns att utreda inom modern amerikansk sedelhistoria – allt på 336 sidor.

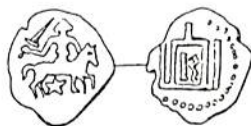
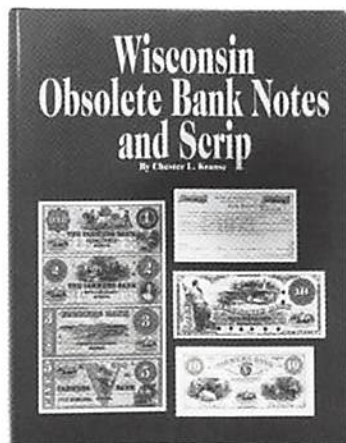
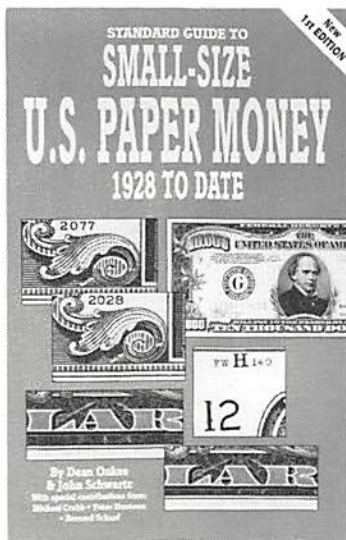
IW

Chester L. Krause: Wisconsin Obsolete Bank Notes and Scrip.

För den som är road av nordamerikanska sedlar finns nu en nyutkommen bok som behandlar sedlar från staten Wisconsin i USA. Boken upptar mer än 1000 sedlar m.m. från tidsperioden 1836-1865. Sedlarna är avbildade i större skala än i verkligheten och de är utförligt beskrivna tillsammans med uppgifter om sällsyntheten. Läsaren får många inblickar i staten Wisconsins historia. Medtagna i boken finns många banker med spännande namn som tex The Batavian Bank, Wisconsin Marine and Fire Insurance Co, The Wisconsin Pinery Bank, The German Bank osv. Allt finns beskrivet på 528 sidor.

Den som vill beställa boken kan göra detta från: Krause Publications, Book Department NR, 700 E. State St., Iola, WI 54990-0001. Priset är \$39.95 samt \$2.50 för postavgifter m.m.

IW

Eugenijus Ivanauskas & Mikelis Balčius: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Lydiniai ir Monetos nuo 1387 iki 1495 metų. Vilnius 1994. 111 s, 28 bilder. Engelsk sammanfattning.

Bokens titel lyder i svensk översättning *Storhertigdömet Litauens barrer och mynt från 1387 till 1495* och dess innehåll skall här sammanfattas i korthet:

Som ett resultat av den politiska unionen med Polen år 1387 förändrades såväl det ideologiska som ekonomiska systemet i storhertigdömet Litauen. Ett helt nytt betalningssystem ersatte det som gällt dithills och som var baserat på en halvrund silverbarr med värdet av en halv rigamark. Det nya systemet grundade sig på en ny monetär enhet, nämligen marken, vägande 182.735 gram, till ett värde av 80 prager-groschen. Även lägre valörer gavs ut. En mark utgjorde 160 litauiska groschen. Även halv-groschen existerade tidvis.

Under Vytautas, eller Vitovt (1392-1430), genomfördes en ny myntreform år 1396. Det litauiska groschenmyntets värde reducerades med en tredjedel. Alla gamla mynt drogs in. Samtidigt lät Vytautas utropa sig till ny storhertig och ett nytt vapen skapades för honom och användes på mynten, de kända "kolumnerna" (eller mastmynten som de också kallats). Myntningsverksamheten utökades från Vilnius till orter som Polock och Smolensk.

Som en följd av storhertigdömet och Polens gemensamma seger över Tyska orden år 1410 trädde åter en myntreform i kraft under Vytautas 1413. Denarens värde minskade med 40%. Groschen togs ur cirkulation och utgjorde nu enbart ett räknebegrepp till ett värde av åtta denarer, eller hälften av prager-groschen.

År 1451 genomfördes ännu en myntreform. Denaren med "kolumner" fick en ny fränsida och såväl vikt som värde höjdes jämfört med prager-groschen. Denarerna och silverbarrerna drogs in år 1495.

Den litauiska texten är för en okunnig i detta språk närmast omöjlig att ta till sig, men tack vare den engelska sammanfattningen och bildhänvisningarna är det lätt att följa myntens och myntväsendets utveckling under denna period.

MGL

Värdepappersauktion

Den 10 november

håller Svenska Föreningen för Historiska Värdepapper sin trettionde auktion, **Höstauktion XXX**, i Uppropssalen hos Stockholms Fondbörs (ingång Källargränd 2).

Visningen börjar kl 17 och auktionen kl 18. Katalog kan kostnadsfritt beställas från **Bo Niklasson**

Box 3104, 603 03 Eskilstuna
telefon 016-11 28 09.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel 046-14 43 69

Tuukka Talvio: Tutkijoita, keräilijöitä ja lahjoittajia. Suomalaisia numismaatikkoja 1700-1917. Suomen Numismaattisen Yhdistyksen julkaisu n:o 4, Helsingfors 1994. 95 sidor, illustr. utg. av Numismatiska föreningen i Finland. Engelsk sammanfattning.

I samband med att Numismatiska föreningen i Finland i april 1994 firade sina första 80 år har en ny bok utgivits som belyser den finska numismatikens historia. Författare är den kunnige numismatikern Tuukka Talvio.

Skildringen börjar med den svenskfinska numismatikens fader, Elias Brenner (1647-1717), som föddes i Storkyro socken i Finland. Hans bok *Thesaurus Nummorum Sveo-gothicorum* (1691) skulle länge fungera som standardverket över svenska mynt. Inspirerad av Brenners resultat skrev biskopen Daniel Juslenius (1676-1752) om Åbomynten i sin *Aboa vetus et nova* (1700). Detta var annars en avhandling som i många avseenden visade inflytelser från och likheter med den svenska rudbeckianismen.

Under 1700-talet var det främst tre forskare som berörde mynt som hittats i finsk jord. Kyrkoherden och professorn i fysik Johan Browallius (1707-1755) skrev om ett romerskt mynt som framkommit i Finland: *Observatiunculas circa artem antiquam gentium celebriorum numismata adornandi, in specie numi Sabinae expositionem* (1745). Carl Abraham Clewberg (1712-1765), som var kyrkoherde och professor i orientaliska och grekiska vid universitetet i Åbo, utgav 1755 ett arbete med titeln *De nummis Arabicis in patria repertis* som behandlade fynd av islamiska mynt. Som kännare av orientaliska mynt var han mest en kompilator som i sitt verk samlade all den kunskap som andra kommit fram till. Det är svårt att jämföra honom med Carl Aurivillius (1717-1786), som verkade ungefär vid samma tid. Professorn i Åbo, Johan Bilmark (1728-1801), utgav 1769 *Dissertatio de nummis quibusdam antiquis, in Finlandia haud ita pridem repertis*, som handlar om ett fynd av vikingatida anglosaxiska och tyska mynt.

Det fanns även andra betydelsefulla svensk-finska numismatiker under 1700-talet som tex Carl Fredric Mennander (1712-1786), Carl Fredric Fredenheim (1748-1803) och Johan Arckenholtz (1695-1777). Kanslirådet och professorn i väl-talighet vid universitetet i Åbo, Henrik Gabriel Porthan (1739-1804), räknas som grundläggare av myntkabinettet vid Åbo akademi. År 1796 började han katalogisera mynten och medaljerna som hörde till akademien.

Vid universitetet i Helsingfors verkade orientalisterna Gabriel Geitlin (1804-1871)

Tutkijoita, keräilijöitä ja lahjoittajia

Suomalaisia numismaatikkoja 1700-1917

TUUKKA TALVIO

som år 1863 publicerade verket *Beskrifning öfver Kejsarl. Alexanders-Universitetets i Finland muhammedanska myntsamling*. Geitlin var en skicklig numismatiker som verkade i samma tradition som Fraehn och Tornberg.

Filologen och kulturhistorikern Wilhelm Lagus (1821-1909), utgav åren 1885 och 1888 sina *Numismatiska anteckningar. Historik öfver finska universitetets mynt- och medaljkabinett*. År 1900 utgav Lagus sista delen som hade titeln *Om mynt funna i finsk jord*.

Under 1800-talets första hälft fanns flera kunniga myntsamlare som tex Johan Fredrik Stichaeus (1778-1853), Carl Schauman (1778-1852) och Carl Gustaf Tamelander (1792-1861). Många uppgifter om dessa personer och om andra samlare har ihopsamlats av mynt- och sedelsamlaren Mathias Weckström (1803-1873).

Bland de främsta samlarna under slutet av 1800-talet återfinns Thorsten Waenerberg (1846-1917), Gustaf Ignatius (1844-1931) och Herman Frithiof Antell (1846-1893). Den sistnämnde hade en strålände fin svensk myntsamling som idag finns i

det finska Nationalmuseet. Antells samling förtecknades av T. G. Appelgren i arbetet *Förteckning öfver Antellska myntsamlingen i Helsingfors, Svenska mynt I-II* (1906-08). Även kaptenen Oscar Wasastjerna (1853-1923) hade en imponerande myntsamling. Ca 95% av silvermynten i Avesta Myntmuseum kommer från Wasastjerna. Medtagna i Tuukka Talvios bok är även många framstående forskare som tex Otto Alcenius (1838-1913), Mauritz Hallberg (1851-1924) och Lauri O. Tudeer (1884-1955). Vid sidan av skildringen av finska numismatiker får läsaren även möta svenska och ryska numismatiker som besöker Finland. Historiken avslutas med året 1917 – det år som Finland vinner sin självständighet.

Rec uppfattar Tuukka Talvios genomgång som välarbetad och korrekt. Naturligtvis finns här mycket som roar en svensk läsare, men språkbarriären försvårar läsningen. Med hjälp av den engelska sammanfattningen och Cannelins *Finsksvenskt lexikon* kan den kunskapsstörande läsaren få en uppfattning om berättelsens huvuddrag.

IW

Brenner och plåtmynten än en gång

I SNT 1 · 94 ställde Torbjörn Sundquist en fråga om varför Elias Brenner utelämnade plåtmynten i sina beskrivningar. I samma nummer svarade Lars Ö. Lagerqvist, som konstaterade att plåtmynten inte tycks ha intresserat Brenner och hans samtida. I SNT 3 · 94 kompletterar Ian Wiséhn svaret med synpunkten att Brenner inte tycks ha haft några plåtmynt i sin egen samling, kanske på grund av att de var som "fula ankungar".

En annan av 1700-talets främsta forskare, Carl Reinhold Berch, låter oss dock ana det verkliga skälet bakom de tidiga numismatikernas ointresse eller avoghet. I sitt "Tal om svenska myntets ålder", hållet den 11 augusti 1753 för Vetenskapsakademien och tryckt samma år, säger nämligen Berch mot slutet: "Skola plåtarna heta penningar, och icke en Vara, som är stämplad till bevis, at Konungen deraf fått sin tull, så vet man, at de aldraförst utgäfvos under Drottning Christina" (sid. 34).

Man var med andra ord inte riktigt på det klara med om plåtarna verkligen skulle betraktas som mynt. I sin egen myntbeskrivning, utkommen år 1773, förbigår Berch mycket riktigt plåtmynten med tystnad.

Redan år 1717 hade emellertid en liten 24-sidig skrift utkommit, som enbart behandlade plåtmyntningen.

Mynt, vara eller ful ankunge?

Det var Bengt M. Morin (1689-1728) från Kalmar – en i numismatiska sammanhang eljest okänd förmåga – som i Uppsala samma år försvarade en avhandling med titeln *Historia Preparationis Nummorum in Svecia Aereorum Formae Quadratae Grandioris*.

År 1766 trycktes i *Svenska Archivum*, utgiven av Samuel Loenbom, en skrift med titeln *Handlingar om plåtmyntet i Sverige*. Den var enligt Loenbom funnen bland Olof Celsius d.ä:s (1670-1756) kvarlåtenskaper, men författaren var tydligen okänd. Underrubrikerna ger en uppfattning om den lilla skriftens innehåll: "Observationer öfver plåtars valvationer, sedan de först begynte at slås 1625" (sic!); "Skäl bevisande plåtmyntningens nytta och fördel i Sverige";

"Skäl bevisande plåtmyntningen vara för Sverige skadelig" etc. Som framgår av den första underrubriken, så levde författaren i villfarelsen att plåtmyntningen igångsatts redan 1625. Det dröjde därefter ända fram till 1860-talet innan ämnet åter blev föremål för en seriös behandling. År 1863 utkom nämligen August Wilhelm Stiernstedts verk *Om kopparmyntningen i Sverige och dess utländska besittningar*.

Det var resultatet av en imponerande pionjärsats vad avser inventeringen av det bevarade arkivmaterialet. Även om Stiernstedts arbete ju blivit föremål för kompletteringar och korrigeringar av senare forskare, så tillhör det fortfarande standardverken inom den svenska numismatiken.

Bengt Hemmingsson

Ett tidningsurklipp november 1893

UNIKT MYNT. I fröken Hjortsbergs pappershandel vid Blasieholmstorg finnes under några dagar utställt ett tiodalers plåtmynt från drottning Kristinas tid.

Myntet skiljer sig från andra plåtmynt, preglade under samma tid, derigenom att omskriften saknas i hörnstämplarna samt att rosor omgifva siffervalören X i stället för liljor. Då det enda tiodalers plåtmynt, som utom detta finnes, nämligen det i friherre C. J. Bondes myntkabinett å Eriksberg, bär den vanliga omskriften och liljorna, har man antagit, att det nu utställda är ett profmynt, ty det är,

så vidt man vet, unikt. Det har varit känt, att detta exemplar funnits och sålts på en myntauktion i Göteborg i slutet av förra århundradet, men det har sedan dess varit försvunnet och först nu återfunnits.

Myntet är såldt och från tillförlitligt håll har för Sv. D. B. uppgefvits, att köparen är Sveriges plåtmyntsamlare, apotekaren Gustaf Cavalli i Sköfde.

Denna notis är insänd av Per Österlund, Borås, som undrar om det kan vara Rålamb's exemplar.

Svar:

Angående 10-dalern

Det är alldeles obestridligt att det ex därav, som var utställt i frk Hjortsbergs handel, var det som H. Bukowski bytt sig till 1893 i Kassel (Hessisches Landesmuseum). Det var utställt där innan Gustaf Cavalli sett det. Den förste som fick se det var f. ö. riksantikvarien Hans Hildebrand. Det kom snart i Cavallis ägo och såldes 1917 till generalkonsul Axel Ax:son Johnson och finns nu i Avesta Myntmuseum. Vad som i övrigt finns att säga om våra 10-dalers plåtmynt kommer våren 1995 i nr XXXIX av Numismatiska Meddelanden.

Bertel Tingström

AUKTIONER

SVENSKA

Nov 10 Stockholm, Svenska Föreningen för Historiska Värdepapper

19-20 Stockholm, B. Ahlström

UTLÄNDSKA

Nov 2-5, 7 Frankfurt, Peus

5 Köln, H.J. Knopek

7-8 Zürich, Sternberg

8 London, Spink

9-11 Köln, Münz Zentrum

14-15 Bussum, Laurens Schulman

14-16 New York, Bowers &

Morena

16 Zürich, Spink Taisei

16-17 Sydney, Noble

17 Genf, Tradart

17-18 Maastricht, van der Dussen

21-22 München, Lanz

Numismatik

22 London, Spink

23-25 München, Hirsch

29 Hong Kong, Spinks

Dec 9-11 New York, Superior

13-15 Mannheim, KPM

17-14 Bryssel, Elsen

MÄSSOR

UTLÄNDSKA

Dec 9-11 New York, International Numismatic Convention

De som önskar tillkännage kommande auktioner eller mässor i auktionsskalendern ombedes kontakta redaktionen, Kjell Holmberg.

Prenumerera på årsset och jubileumsmynt från Norge, Danmark och Finland genom oss.

Även utgåvor från hela världen.

Sedlar. Polletter.

Listor skickas gratis.

NORRTÄLJE MYNT AB

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

FÖRENINGAR

Falu-Borlänge Myntklubb

19/11 kl 10-14: "Myntets Dag" med myntmessa och utställning. Upplysningar tel. 0243-22 58 56.

21/11 kl 19.00: månadsmöte med intern auktion i klubblokalen, Kristinegården, Falun.

12/12 kl 19.00: månadsmöte med julklappsbyte och intern auktion i klubblokalen, Maserhallen, Borlänge.

Myntklubben Skilling Banco

Möteslokal: Huvudbiblioteket, Hunnebergsgatan 8, Linköping.

10/11 kl 18.30: Köp, byt och sälj.

8/12 kl 18.30: Diskussionsafton och julbord.

19/1 kl 18.30: Lars O. Lagerqvist håller föredrag om *1500-talets myntning i Sverige - en tid av omställning?*

■ rebro Numismatiska Förening

Möteslokal: Moderata Samlingspartiets lokal, Järntorgsgatan 3, Örebro.

16/11, 7/12: Möten med föredrag och andra aktiviteter.

I december genomförs en resa till Uppsala Myntkabinett.

Föreningens egen skrift *Myntbladet* utkommer vid varje kallelse. Information om föreningens verksamhet: Jan Skölden (kassör), tel 019-10 75 41, och P. Anders G. Hagström (ordförande), tel 019-24 60 97.

PRESSKLIPP

Vägverket och kollektivtrafiken enas om betalkort

Nedan här förkortade artikel skriven av Peo Österholm är hämtad ur Svenska Dagbladet den 19 juni i år.

Sveriges kollektivtrafikföretag diskuterar ett gemensamt betalkort för hela landet. Också vägverket hänger på med sina biltullar.

Om kortet blir verklighet kan man betala med ett och samma kort på landsvägsbussen i Tornedalen, i biltullen i Stockholm, på spårvagnen i Göteborg och kanske även på Öresundsbron.

Eftersom europeiska standardiseringskommissionen håller på att standardisera även på detta avancerade elektroniska område, kan det tänkas att det går att betala biltullen på autobahn i Tyskland eller i Paris också.

För en kort tid sedan berättade SvD om vägverkets och SL:s planer på ett gemensamt smart kort, med vilket

man skulle kunna betala både kollektivtrafikresan och biltullen. SL och vägverket utreder frågan.

Men tekniken gör det möjligt att utvidga kortet ännu mer. Därför har Sveriges lokaltrafikförening bildat en samrådsgrupp, där frågan om ett nationellt kort utreds.

Man skall kunna kliva på bussen eller passera tunnelbanespärren och med en enkel gest hålla upp kortet mot en läsare, var man än befinner sig i landet.

Det blir troligen bankerna som kommer att ge ut kortet, som i framtiden kan bli ett betalkort inte bara för trafikändamål utan för all slags betalning.

Trafikkortet kan i en framtid gälla även i affären, ersätta Visakort och andra betalkort.

En elektronisk plånbok. Mynten och sedlarna får myntsamlarna ta hand om. □

AUKTION 50

19-20 november på Berzelii Terrassen

8 Daler SM 1659. Kv.01.

SVENSKA MYNT

8 Mark 1568. "Blodsklipping". RR.
Daler 1595. Hertig Karl. R.
6 Mark 1609. Guld. R.
Dukat 1634. Konungens begravning. RRRR.
Riksdaler 1676.
Dukat 1707. RR.
Dukat 1724. RRR
5 Kopek 1764. Ex. Svensson. RR.
Riksdaler 1827. Troyska Ass. Kv. 01/0.
2 Riksdaler RM1857 och 1864. Kv. Proof.
20 Kronor 1885.
2 Kronor 1876. Brett årtal, stort EB. Kv. 1+ /01.
2 Kronor 1878. Med OCH. Kv. 1+
Komplett serie Gustaf VI Adolf. Kv. 01/0 - 0.
Wolter von Plettenberg. 10 Dukat 1525 Guld. R.

SVENSKA PLÅTMYNT

Daler SM 1649. Kv. 01.
8 Daler SM 1659. Kv. 01.
1/2 Daler SM 1710. Förhöjd till 2/3 Daler SM.
(Koppar från Garpenberg) Unik
Plåtar från Semlan, Huså och Ljusnedal.

STOR AVDELNING ANTIKA MYNT CA 400 UTROP

Guldmynt från Tiberius, Nero, Hadrianus,
Lucius Verus.
Porträttdenarer från Julius Caesar
Silver- och kopparmynt från t.ex. Caligula, Claudius,
Galba, Otho, Vitellius, Julia Titi, Aelius Didus,
Julianus, Pertinax, Balbinus, Pupienus
Zenobia.
Samling sällsynta Aes Grave-mynt.

*Mynt från vikingatid och medeltid. Privatbanksedlar. Utländska guld- och silvermynt. Medaljer och ordnar.
Auktionskatalog erhålles enklast genom insättning av 125:- på vårt postgiro 3003-1.*

Norrmalmstorg 1, 1 tr. Box 7662, 103 94 STOCKHOLM, Tel. 08-10 10 10. Fax. 08-678 77 77.